

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

2012

Věra Ignatidu

Univerzita Karlova
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Sv. Nikodém Agioreités – obroditel

St. Nikodemos Hagioreites – The revivalist

Vedoucí práce

doc. ThLic. Pavel Milko, Ph.D.

Autor práce

Věra Ignatidu

Poděkování

Děkuji panu docentu Milkovi za jeho trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu a další odborné zdroje.

V Praze dne 9. července 2012

Věra Ignatidu

Anotace

Bakalářská práce „Sv. Nikodém Agioreités – obroditel“ pojednává o životě Sv. Nikodéma, jeho díle, nauce a době, ve které žil. Na stejnojmenné kapitoly – život, doba, dílo a nauka - je rozdělena i tato práce. Každá kapitola má za úkol ve zkratce podat základní informace a nastínit problematiku týkající se tématu. Ve spisech, které jsem pročetla k této práci, se sv. Nikodém soustřeďuje na téma nutnosti častého Přijímání, hesychasmu, dodržování Zákona a život podle Krista. Byl významným představitelem tzv. „kollyvadského hnutí“, jehož cílem byla obnova pravoslavné církevní tradice, která vzhledem k nepříznivé politické situaci a nevhodným vlivům různých myšlenkových proudů a jiných konfesí a náboženství, upadala pomalu v zapomnění. Sv. Nikodém Agioreités nepsal jen pro určitý úzký okruh lidí, ale pro všechny pravoslavné věřící. Mnoho svých spisů napsal v lidovém jazyce – dimotiki, aby je mohli číst i méně vzdělaní křesťané. Ku příkladu jeho kniha Neviditelný boj byla stále znovu vydávána a stala se podle profesora Yannarase doslova „lidovou čítankou“. Přestože se v jeho díle vyskytuje spousta sporných bodů, je uznáván jako zcela pravoslavný autor.

Klíčová slova

Svatá Hora, mnišství, turkocracie, církevní tradice, hesychasmus, pravoslaví, kollyvadské hnutí

Annotation

Bachelor thesis „St. Nikodemos Hagioreites – The revivalist“ deals with life of St. Nikodemos, his work, teaching and period in which he lived. This work is divided to the same chapters - life, time, work and teachings. The aim of each chapter is to present in short the basic information and to outline the problems of the topic. In the writings that I had read for this thesis, St. Nicodemus concentrates on the theme of the necessity of the frequent Communion, of the hesychasm, keep Law and the live according to Christ. He was an important representative of the „Kollyvadic movement“, whose aim was the renewal of the orthodox church tradition. This tradition had been slowly falling into oblivion regarding unfavourable political situation and inconvenient influences of various though streams and other confessions and religions. St. Nicodemos Hagioreites did not write only for a narrow circle of people, but for all Orthodox worshippers. A lot of his writings were written in the folk language – dimotiki, so that less educated Christians could read them. For instance his book Unseen Warfare was re-published and became a "people's reading book" according to professor Yannaras. In spite of the fact that there are a lot of controversial points in his work he is accepted as an entirely orthodox author.

Keywords

Holy Mountain, monasticism, Turkish rule, Church tradition, Hesychasm, Orthodoxy, Kollyvadic movement

Obsah

Úvod.....	9
1 Život.....	13
1.1 Nikolaos Kallivurtzis	13
1.2 Mnich Nikodém	14
2 Doba.....	18
2.1 Politické pozadí.....	18
2.1.1 Mezinárodní situace - války.....	18
2.1.2 Situace v Turecku.....	21
2.1.3 Porobené obyvatelstvo	22
2.2 Teologické pozadí	24
2.2.1 Teologoné.....	24
2.2.2 Kollyvadské hnutí	27
3 Dílo	31
3.1 Hagiografické spisy.....	31
3.2 Apologetické spisy	32
3.3 Asketické spisy.....	32
3.3.1 Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών (Filokalie svatých neptiků).....	32
3.3.2 Ευεργετινός (Dobrodinec)	33
3.3.3 Βίβλος Βαρσανουφίου και Ιωάννου (Kniha Varsanufia a Jana).....	33
3.4 Duchovní spisy.....	34
3.4.1 Περί συνεχούς Θείας Μεταλήψεως (O častém svatém Přijímání)	34
3.4.2 Ο Αόρατος πόλεμος (Neviditelný boj).....	35
3.4.3 Πνευματικά Γυμνάσματα (Duchovní cvičení).....	35
3.4.4 Επιτομή εκ τών Προφητανακτοδαβιτικών Ψαλμών (Výběr z Davidovských žalmů) 36	
3.4.5 Χρηστοθήθεια (Křesťanská etika)	36
3.5 Hermeneutické spisy	37
3.5.1 Αι δεκατέσσαρες Επιστολαί τού Αποστόλου Παύλου (Čtrnáct listů apoštola Pavla) 37	
3.5.2 Επτά καθολικαί επιστολαί (Sedm obecných listů).....	38
3.6 Pastýřské a kanonické spisy	38
3.6.1 Συμβουλευτικών Εγχειρίδιον (Příručka duchovních rad)	38
3.6.2 Πηδάλιον (Pidalion – Kormidlo)	39
4 Nauka.....	40
4.1 Vyznání víry	40

4.2	Svaté Přijímání	41
4.3	Hesychasmus.....	47
4.4	Dodržování přikázání a následování Krista	50
	Závěr	53
	Seznam použité literatury	54
	Seznam příloh	56
	Summary.....	57
	Přílohy.....	58

Úvod

Nikodém Svatohorec (1749 – 1809) žil v době již upadající osmanské říše. Je jedním z největších teologů a učitelů Církve této doby. Svým dílem pozvedával mravy mnichů a všech věřících. Seznamoval je s učením Církve a její tradicí, které pomalu, pod vlivem okolností, upadaly v zapomenutí. Víra se stávala pouze slepě následovaným zvykem předků, souborem prázdných náboženských úkonů. Spolu s Makariem Notarasem a Athanasiem Pariem jsou považováni za čelní představitele kollyvadského hnutí.

Badatelé se dlouho zabývali otázkou, zda je jeho učení ovlivněno Západem a hlavně římským katolicismem. V centru této problematiky jsou Nikodémovy dva spisy, Πνευματικά Γυμνάσματα a Αόρατος Πόλεμος (viz 4.4.2 a 4.4.3). Už v jeho době vystoupil „protikollyvadsky“ zaměřený Theodoritos, který objevil, že Πνευματικά Γυμνάσματα nejsou původním dílem Nikodémovým, ale pouze překladem již existujícího spisku. Nová obvinění se objevila v nedávné době. Známý profesor Christos Yannaras¹ znovu předkládá Theodoritova obvinění, že si vypůjčuje myšlenky z cizích spisů a navíc je v nich patrný vliv římského katolicismu. Prof. Yannaras rozšířil západní vlivy nejen na další spisy, na Εξομολογητάριο a Πηδάλιο, ale na celou nauku. K těmto obviněním se vyjádřila posvátná obec na Athosu, která vydala text, který vyjadřuje politování nad útokem proti tomuto svatohorskému otci a nad zkreslením jeho učení. Text svaté obce začíná slovy: „*Naše posvátná obec byla s nevýslovným smutkem a soudržností srdcí obeznámena s tím, co napsal prof. Christos Yannaras o našem svatém otci Nikodému Svatohorci ve své knize ‚Pravoslaví a Západ v moderním Řecku‘, ve které představuje tohoto velkého a stálého učitele Církve jako bludaře, prodchnutého západním duchem, odpovědného za ‚nezadržitelnou ztrátu církevní zbožnosti‘ a zesvětštění našeho lidu reakcí vůči jeho právníckému pojetí Exomologitaria a Pidalia, které se ‚rychle rozšířilo jako morová nákaza do pastýřské praxe řecké Církve.‘*“² Profesor Zisis³ ze Soluňské university píše, že ti, kteří se zabývají sv. Nikodémem, vědí o

¹ Christos Yannaras se narodil roku 1935, vystudoval teologii v Athénách a filosofii v Bonnu a na pařížské Sorbonně. Byl učitelem filosofie na Sorbonně a Aristotelově universitě, také v Bělehradě. Byl učitelem pravoslavného semináře sv. Vladimíra v New Yorku a na škole v Bostonu.

² Ζήσης, Θεόδωρος. *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. In: www.impantokratoros.gr. «Η καθ' ημάς Ιερά Κοινότης μετ' αφάτου θλίψεως και συνοχής καρδιάς έλαβε γνώσιν των κατά του Αγίου και Θεοφόρου Πατρός ημών Νικοδήμου του Αγιορείτου γραφέντων υπό του καθηγητού κ. Χρήστου Γιανναρά εις το βιβλίον του "Ορθοδοξία και Δύση στην Νεώτερη Ελλάδα" διά του οποίου τον μέγαν τούτον και απλανή διδάσκαλον της Εκκλησίας παρουσιάζει ως πλανηθέντα, εμφορούμενον από το δυτικόν πνεύμα, υπεύθυνον της "ραγδαίας αλλοτρίωσης της εκκλησιαστικής ευσεβείας" και εκκοσμηκείσεως του λαού μας εξ αντιδράσεως προς την κατ' αυτόν δικανικήν νοοτροπίαν του Εξομολογηταρίου και του Πηδαλίου που "απλώθηκε ταχύτατα σα λοιμική νόσος στην ποιμαντική πρακτική της Ελλαδικής Εκκλησίας"»

³ Theodoros Zisis je profesorem na teologické fakultě Aristotelovy university v Soluni. Narodil se roku 1941. Studium teologie absolvoval na teologické fakultě university v Athénách v roce 1965. Na teologickou fakultu

tom, že obzvláště tyto dva spisy byly zkoumány, dokonce na žádost samotného Nikodéma a na doporučení konstantinopolského patriarchátu, zda jsou v souladu s pravoslavným učením a tradicí. Vyslovuje přání, kéž by totéž činili někteří dnešní teologové a kéž by totéž učinil i profesor Yannaras.

Co tedy prof. Yannaras sv. Nikodémovi vytýká? Prof. Yannarase překvapují zcela zjevné západní vlivy v jeho díle. Je pro něho záhadou, jak taková osobnost, jakou je sv. Nikodém, může jako osu svých děl použít základní západní odchylky od církevní zvěsti, že si vybírá, překládá a publikuje „jako knihy prospěšné pro pravoslavné“ dvě typické římskokatolické příručky a skrývá před čtenářem skutečného autora a původ.⁴ Prof. Zisis brání proti tomuto obvinění sv. Nikodéma tím, že inkriminované spisy, Duchovní cvičení a Neviditelný boj, mu předal sv. Makarios Notaras, který si rukopisy vypůjčil v knihovně kláštera Patmou, kde byly zařazeny anonymně. Dostaly se mu do rukou již přeloženy do běžné mluvy.⁵

Obě knihy, jak dále píše prof. Yannaras, byly vydány opravené a doplněné různými poznámkami sv. Nikodéma, hlavně ve formě úryvků z patristických textů, zmínek o neptické askesi a vnitřní modlitbě. Přesto ale tematika knih zůstává typickými ukázkami římskokatolického náboženství, jsou plné nástrah racionalismu, moralismu a hlavně právníckého chápání viny.⁶ Vydáním dalších svých dvou knih, Εξομολογιτάριον (Zpovědní příručka) a Πηδάλιον (Kormidlo), přispívá sv. Nikodém dle profesora k odcizení církevní zbožnosti. Člověk se zachraňuje sám od sebe, individualisticky, tím, že dosahuje ctností a vyhýbá se hříchu. Církev, tajiny a milost jsou jen pomocnými, i když podstatnými pomocníky v individualistickém snažení. Nikodémovy názory na spásu a usilování o ni odpovídají názorům Augustina a Anselma a závěrům Tridentského koncilu.⁷ Člověk stojí sám a vinen před neúprosným, spravedlivě soudícím a trestajícím Bohem, který požaduje satisfakci. Jeho spravedlnost se uspokojí jedině tak, že potrestá přísně hříšníka v poměru k závažnosti hříchu. Hřích je překročením zákona. Hřích nemůže téměř nic vyrovnat. Když se dá na jednu stranu vah smrtelný hřích a na druhou stranu všechna láska andělů, Bohorodice, všechny slzy, námaha a pusty asketů a dobré činy svatých, tak hřích nic z toho nevyváží. „*Nic nemůže upokojit sadistickou nezměrnost raněného egoismu Boha, jen jeho vlastní dobrovolné sebezpotrestání za hřích jeho stvoření. „Jediným možným splacením tohoto nezměrného dluhu hříchu je nekonečně cenná krev Boha, a jen Kříž a hřeby a utrpení mohly vyvážit tíhu*

v Soluni nastoupil jako vyučující v roce 1971.

⁴ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 199.

⁵ Ζήσης, Θεοδώρας. *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. 1. Έληξε για έρευνα η παλαιά προβληματική*. Str. 3.

⁶ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 200.

⁷ Dtto. Str. 201.

hříchu.⁸ Teologickými předpoklady pastýřské práce je „zákonictví“. Zpověď chápe právnicky jako individuální očištění, přesně jak ji zavedla římsko-katolická tradice a praktikovali jezuitští misionáři na řecké půdě. Osou těchto kanonických spisů je vina – vykoupení – ospravedlnění. Epitimii nepojímá jako lidumilnou výuku za účelem vyléčení hříšníka, ale jako výkupné, které musí hříšník zaplatit, aby zkontroloval velký Boží hněv. Důsledkem toho musí být prodávání a kupování odpustků.⁹ Ohledně odpustků vychází prof. Giannaras ze studie Filippose Iliou publikované v časopise «Τα ιστορικά». Iliou odhaluje případ Nikodéma Svatohorce, který roku 1806 psal biskupovi do Konstantinopole a žádal ho o zaslání odpustku „velké Kristovy církve“. Peníze potřebné pro nákup prý pošle hned, jakmile bude znát přesný obnos.¹⁰ Prof. Yannaras se velice nad touto skutečností podivuje a říká: „Je překvapivé, právě protože se jedná o Nikodéma, vydavatele Filokalie, překladatele Symeona Nového Teologa, toho, který znovu pravoslavným připomněl Řehoře Palamu a jeho učení. Je to ten samý, který v Pidalii prezentuje, že «nutně se musí suspendovat ti duchovní otcové, kteří podle Pavla zbožnost pokládají za prostředek k obohacení (1 Tim 6,5), jsou svatokrádežníci a požadují peníze od těch křesťanů, kteří se u nich zpovídají.»¹¹ Jeho knihy byly schváleny patriarchátem, a protože chyběla jakákoli teologická reakce na ně, staly se tyto kanonické knihy a v nich obsažená pastýřská nauka oficiálním měřítkem a zákonem, které žádný biskup nebo zpovědník nesmí zpochybňovat, jinak se vystaví nebezpečí osočování a stigmatizace.¹²

Prof. Zisis odmítá obvinění, která vznášá prof. Yannaras. Píše, že u všech otců se vyskytuje mnoho míst, kde hovoří o spravedlnosti Boží, o jeho hněvu a o strachu z Boha. Otcové nemluví jen o Boží lásce, ale i o jeho spravedlnosti. Uvádí, že otec Voludakis¹³ předložil dost podobných postojů otců, které však nemají nic společného se soudní terminologií a západním myšlením. Je toho názoru, že by bylo třeba, aby existoval úvod k vydání spisu Pidalion, který by problematiku představil a vysvětlil. Tím, že Bůh a církev uloží epitimii skrze duchovního,

⁸ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 202. „Τίποτα δεν μπορεί να ικανοποιήσει τη σαδιστική αμετρία του πληγωμένου εγωισμού του Θεού, παρά μόνο η δική του θεληματική αυτοτιμωρία για την αμαρτία των πλασμάτων του. «Μόνη πληρωμή του απείρου τούτου χρέους της αμαρτίας εστάθη το απειρότιμον αίμα ενός Θεού, και μόνον ο Σταυρός και οι ήλοι και τα πάθη εδυνήθησαν να ισοζυγιάσουν με το βάρος της αμαρτίας.»“

⁹ Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 203.

¹⁰ Dtto. Str. 152.

¹¹ Dtto. Str. 153. „Είναι εκπληκτικό, ακριβώς επειδή πρόκειται για τον Νικόδημο, τον εκδότη της Φιλοκαλίας, τον μεταφραστή του Συμεών του Νέου Θεολόγου, αυτόν που ξαναθύμισε στους Ορθοδόξους τον Γρηγόριο Παλαμά και τη διδασκαλία του. Είναι ο ίδιος που στο Πηδάλιο ορίζει ότι «πρέπει να καθήρωνται απαραίτητως οι Πνευματικοί εκείνοι, οι οποίοι πορισμόν ηγούμενοι την ευσέβειαν, κατά τον Παύλον, και χριστοκάπηλοι όντες, ζητούνσι χρεωστικώς αγύρια από τους εξομολογουμένους αυτοίς χριστιανούς.»“

¹² Dtto. Str. 206.

¹³ Vasilios Voludakis (Βασίλειος Βολουδάκης) je představeným kláštera sv. Nikolaa Pevkakion (I.N. Αγίου Νικολάου Πευκακίων) a redaktorem časopisu "Ενοριακή Ευλογία".

tak si nepočínají jako soudci, ale jako lékaři; nesoudí, ale léčí.¹⁴

Informace o životě, díle a nauce sv. Nikodéma jsem čerpala ze zahraniční literatury, z řecky, anglicky a německy psané. U nás (resp. na Slovensku) o Nikodémovi vyšlo pouze pár článků v časopise Nipsis č. 9 z roku 2010. Co se týká knih sv. Nikodéma, tak byla vydána jen kniha Neviditelný boj (přeloženo z ruského originálu!).

V této práci jsem se snažila podat nástin doby, do které se sv. Nikodém Agioreitēs narodil, jeho života a díla. Hlavně co se týká jeho díla, jde o pouhý nástin. Kritériem pro výběr použité literatury byla hlavně dostupnost knih.

¹⁴ Ζήσης, Θεοδώρος. *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. 1. Εληξε για έρευνα η παλαιά προβληματική*. Str. 4

1 Život¹⁵

1.1 Nikolaos Kallivurtzis

Svatý Nikodém Agioreités, občanským jménem Nikolaos Kallivurtzis, se narodil v roce 1749 na ostrově Naxos.¹⁶ Jeho rodiče se jmenovali Antonios a Anastasia. Sklony ke vzdělávání a církevním věcem v něm upevnila zbožnost matky a soutěžení s bratrancem, pozdějším metropolitou ioanninským Ierotheem.¹⁷ Již jako malý vynikal bystrostí, učenlivostí a skvělou pamětí. Jeho touha po vzdělání byla prý tak velká, že ještě před zápisem do školy poslouchal u oken učitele, který učil starší děti, aby se naučil co nejdříve číst a psát.¹⁸ Od útlého věku také pomáhal při sloužení svaté liturgie v kostele Svaté Paraskevvy.

Chodil do školy Svatého Georgie na ostrově Naxu, kde vyučoval archimandrita Chrysanthos Exochoritis, bratr svatého Kosmy Etolského.¹⁹ V této době zde žilo také mnoho jezuitských misionářů. Když rodiče a učitel Chrysanthos viděli jeho učenlivost, snažili se ho podpořit a inspirovat k dalšímu studiu. Když mu bylo 16 let, odvezl ho otec do Smyrny na Evangelní školu s univerzitní úrovní, kterou vedl známý Ierotheos Vulismas. K jeho spolužákům patřili mezi jinými i pozdější konstantinopolští patriarchové Neofyt VII.²⁰ a svatý mučedník Grigorios V.²¹ Všichni ve Smyrně obdivovali jeho široké znalosti a vynikající paměť. Stačilo, aby si jedenkrát přečetl knihu a bez potíží si zapamatoval celý text. Svým nadáním, skromností a znalostí filosofie, lékařství, ekonomie, astronomie ale i latiny, italštiny a francouzštiny si získal mezi spolužáky neskonalý obdiv a vynikající pověst. Když však po pětiletém studiu obdržel významnou nabídku, aby se podílel na řízení školy, odmítl, neboť jeho kroky v budoucnu měly směřovat k jiným cílům.

Když završil 21 rok svého života, došlo k zásadní změně, když ruská flotila u Dodekanes v

¹⁵ Informace o životě sv. Nikodéma jsem čerpala z následující literatury a elektronických zdrojů: Σωτήρχος, Παν. Μ. *Αυτός ο Μεγας Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. Νικόδημος ο αγιορείτης ο όσιος*. In: www.oodegr.com a *Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (200 χρόνια από την κοίμησή του) 14 Ιουλίου*. In: www.vatopaidi.wordpress.com

¹⁶ Patří mezi Kykladské ostrovy, leží mezi Řeckem a Tureckem v Egejském moři.

¹⁷ Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 15

¹⁸ Σωτήρχος, Παν. Μ. *Αυτός ο Μεγας Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 34

¹⁹ Κοσμάς Αίτολος (1714 – 1779); Cestoval po severním a západním Řecku a zakládal školy. Během 16 let založil více než 100 škol. Byl popraven osmanskou vládou, protože ho považovala za ruského agenta.

Oficiálně byl prohlášen za svatého v r. 1961.

²⁰ Patriarchou v letech 1789 – 1794 a 1798 - 1801

²¹ Patriarchou v letech 1797 – 1798; 1806 – 1808 a 1818 - 1821

roce 1770 zničila tureckou flotilu.²² Turci napadli Smyrnu a křesťanské obyvatelstvo bylo zmasakrováno. Ti, co stihli utéci, odešli na Peloponés. Nikolaos se díky těmto neblahým událostem vrátil zpět na Naxos. Metropolita paronaxijský²³ Anthimos III. (1742 – 1779) mu zajistil místo sekretáře metropole a navrhl, aby se nechal chirotonizovat a začal aktivně čelit náporu francouzských teologů a jejich učení na ostrově. U Anthima pracoval pět let. Kolem roku 1774 pobývali na Naxu a okolních ostrovech vyhnanci ze Svaté Hory, zastánci otcovské tradice, svatohorští mniši Grigorios, Nifon a Arsénios, kteří ho zasvětili do podrobností o mnišském životě, o zápase asketů na Svaté Hoře, o neustálé modlitbě a hovořili i o kollyvadském hnutí.²⁴ Požádal mnichy, aby ho seznámili se starcem Silvestrem a také s Makariem Notarasem (1731 – 1805), bývalým biskupem korintským, kteří působili na ostrově Ydra²⁵ v klášteře Panny Marie. Odjel tedy na Ydru a tam se rozhodl, že odejde na Svatou Horu a stane se mnichem.²⁶

Jeho záměrům nestavěli ani jeho matka Anastasia ani metropolita Anthimos žádné překážky. Nikolaův otec již zemřel, mladší bratr Pierro odešel na Peloponés ke strýci, který se rozhodl převzít zodpovědnost za jeho další studia.²⁷ A tak matka požádala syna, dříve než odejde na Athos, aby jí pomohl vstoupit do kláštera Svatého Jana Zlatoústého na Naxu, kde se později stala mniškou a přijala jméno Agathi.²⁸

1.2 Mnich Nikodém

Roku 1775 vstoupil na Svaté Hoře do kláštera sv. Dionysia.²⁹ částečně i díky doporučujícím dopisům starce Silvestra. Zřekl se světa, stal se mnichem a změnil své jméno z Nikolaa na Nikodéma. Celé dva roky trávil studiem spisů v klášterní knihovně a z pověření svatých otců vykonával funkci čtece. Jako mnich se vyznačoval ctnostmi, svatostí života, duchovními zápasy a askesí. Během svého působení se seznámil s kollyvadskými bratry a také s mnichem Euthymiem, z jehož pera vzešel také později Nikodémův životopis. Kontakt s kollyvadskými otcí způsobil, že Nikodém hrál důležitou roli v tomto církevním obrodném hnutí a v otázce častého Přijímání. Tato témata totiž zaměstnávala mnichy na Svaté Hoře téměř půl století a

²² Námořní bitva u Česmy, 24. – 26. června 1770

²³ Metropolita Parosu a Naxosu

²⁴ Viz níže v kap. 2.2

²⁵ Leží u jihovýchodního pobřeží Peloponésu, patří k Sarónským ostrovům

²⁶ Více viz Μπούσιας, Χαραλάμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 15 - 24

²⁷ Více viz Σωτήρχος, Παν. Μ. *Αυτός ο Μεγας Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 76

²⁸ Μπούσιας, Χαραλάμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 24

²⁹ Ιερά Μονή Διονυσίου

byla předmětem sporů.

Když roku 1777 přijel na Athos Makarios Notaras, ubytoval se v kelii sv. Antonia, sešel se s Nikodémem a svěřil mu uspořádání úvodu k Filokalii a Evergetinu (Dobrodinec), opravu případných orthografických chyb, doplnění a vydání. Také mu předal svou studii O častém přijímání svatých Kristových tajin, aby ji rozšířil a obohatil poznámkami.³⁰ Když sv. Nikodém dokončil úpravu těchto významných děl, odešel roku 1778 do Kapsaly do kelie mnicha Euthymia, kde ihned započal s opravami díla sv. Meletia Alfavitalfavito. Následujícího roku se vrátil zpět do svého kláštera a dozvěděl se o velkém asketovi, ctihodném Paisiji Veličkovském (1722 - 1786), který soustředil v Moldávii mnichy a cvičil je v noetické modlitbě. Nikodém si velice přál navštívit ho a dokonce získal i požehnání igumena na cestu. Avšak loď, kterou odplul, zakotvila na ostrově Thasos a dále nepokračovala v plavbě, tedy se musel vrátit zpět na Svatou Horu ke své započaté práci. V letech 1779 – 1781 pobýval ve skytu sv. Athanasia u peloponnéského mnicha Arsenia, se kterým se seznámil již na Naxu. Stal se jeho učedníkem a žil přísným asketickým životem.³¹

Svatý Nikodém během svého života na Athosu nesetrvával pouze v jednom klášteře ze tří zcela zásadních důvodů. Jednak chtěl poznat a vstřebat všechny dostupné zdroje, které v té době Svatá Hora nabízela. Navštěvoval proto knihovny, studoval rukopisy a nepřetržitě pracoval na spisech vlastních. Za druhé, usiloval o lepší duchovní život, o neustálý výstup k dokonalosti. Toužil ubírat se cestou hesychie, být prost veškerých lidských potřeb. Třetím důvodem byla snaha nalézt patřičnou duchovní autoritu, duchovního otce, pod jehož vedením by pěstoval cvičení poslušnosti (υπακοή). Byl nezvratně přesvědčen, že právě skrze poslušnost dosáhne větších duchovních úspěchů v modlitbě, pokoře i kontemplaci.³²

Roku 1781, ve svých 32 letech, odešel se starcem Arseniem na opuštěný ostrov Skyropula,³³ severně od Evvoie, Arsenios se však brzy vrátil zpět na Athos. Nikodém setrval v samotě, živil obilím, které zasel a vodou a oblečení mu posílal jeho bratranec Ierotheos, biskup Evripu. Sepsal zde knihu *Συμβοθηλευτικό Εγχειρίδιο (Příručka duchovních rad)*. Po dvou letech tvrdé askese se vrátil do kelie Euthýmia na Athosu, přijal velkou schimu a zakoupil si svou vlastní kelii. V roce 1784 ho opět navštívil sv. Makarios s přáním, aby volně přeložil

³⁰ Více viz Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 29 - 32

³¹ Viz též Zozulák, Ján. *Život Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis9. Ročník V/2010. Str. 9 - 10

³² Nicodemus of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 13

³³ Více viz *Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (200 χρόνια από την κοίμησή του) 14 Ιουλίου*. In: www.vatopaidi.wordpress.com

Άπαντα του Αγίου Συμεών του Νέου Θεολόγου (Sebrané spisy sv. Symeona Nového Theologa). Roku 1790 bylo dílo vydáno. Touto dobou napsal i *Εξομολογητάριον (Zpovědnice)*, pomůcku pro zpovědníky i pro mnichy, dále *Θεοτοκάριο (Bohorodičen)*, *Αόρατο πόλεμο (Neviditelný boj)* a *Πνευματικά Γυμνάσματα (Duchovní cvičení)*. Byly vydány knihy *Φιλοκαλία (Filokalie)*, *Ευεργετινός (Dobrodíneec)* a *Περί συνεχούς Θείας Μεγαλήψεως (O častém Přijímání)* a mnohým se staly velikým přínosem. *Περί συνεχούς Θείας Μεγαλήψεως* si našla však i dost nepřátel. Někteří totiž považovali za tradici pravý opak toho, co v tomto spise prezentoval sv. Nikodém. A tak došlo roku 1786 k odsouzení údajného autora sv. Makaria Notarase a každého křesťana, který by tuto knihu užil ke svému studiu. Za patriarchy Neofyta VII. bylo odsouzení odvoláno. Záhy se ovšem objevilo nové obvinění, totiž, že sv. Nikodém věří, že v svatém Chlebu není celý Kristus, ale jen Jeho část, a proto s častým Přijímáním zastává souhlasné stanovisko.³⁴ Přesto pokračoval ve své práci a v Kapsale v kelii sv. Basila napsal spis *Χριστοθήεια* a sestavil sbírku *Άπαντα Γρηγορίου του Παλαμά (Sebrané spisy Řehoře Palamy)*, která byla později spálena v tiskárně ve Vídni spolu s povstaleckými texty Rigase Feraiose. Tato ztráta Nikodéma velice zarmoutila. Roku 1789 se přestěhoval do blízkosti starce Lukase, vedle kláštera Pantokratoras, kde sestavil sbírku všech svatých kánonů, kterou nazval *Πηδάλιο της νοητής νηός (Pidalion)*.

Po roce, ve věku 45 let, se vrátil do Kapsaly do nového skytu sv. Sergia, blízko moře. Zde napsal *Ευχολόγιο (Sbírka modliteb)*, *Εξομολογητάριο*, *Ερμηνεία: στις 14 Επιστολές του απ. Παύλου, στις 7 Καθολικές (Výklad 14 listů apoštola Pavla a 7 všeobecných listů)* a *Κήπος Χαρίτων (Zahrada milosti)*. Neustále pracoval, intenzivně se věnoval se askesi a modlitbě. Tato díla dokončil do roku 1799.³⁵

Roku 1800 byl na Athosu exilový patriarcha Řehoř V. Tou dobou se mnozí křesťané pod těžkým nátlakem Turků stávali muslimy. Někteří z nich v zoufalství z nastalé situace dorazili na Svatou Horu, aby se poradili s patriarchou. Patriarcha krajany posílal pro duchovní útěchu k Nikodémovi. Mezi těmi, kteří hledali duchovní útěchu a radu, byl i novomučedník Konstantinos Ydraios (? – 1800)³⁶. Athos navštívili dokonce i papeženci, aby diskutovali s představiteli orthodoxie o dogmatických otázkách. Svatohorská obec k těmto dogmatickým disputacím oprávnila Nikodéma. Setkal se s nimi oblečen tradičním způsobem, v rozervaných

³⁴ Více viz *Νικόδημος ο Αγιορείτης ο όσιος. Ζ΄. Νέα σκάνδαλα*. In: www.oodegr.com

³⁵ Více viz *Νικόδημος ο Αγιορείτης ο όσιος. Θ΄. Τα τελευταία χρόνια του*. In: www.oodegr.com

³⁶ Přestoupil k islámu a díky tomu získal vlivné postavení, ale po třech letech toho začal litovat a činil pokání. Veřejně svou víru vyznal a byl 14. 11. 1800 umučen.

šatech a sandálech, což bylo považováno za urážku. V diskusi však byli Nikodémovou přesvědčivou argumentací zaskočeni a odcházeli v poráženeckém tichu.³⁷

Když dosáhl věku 57 let, začalo se mu náhle podlamovat zdraví. Přesto však pracoval pilně a trpělivě, po celé dva roky, na knize „*Συναξαπιστής των 12 μηνών*“ (Kniha svatých na 12 měsíců). Záhy se vzedmula nová vlna útoků a byla odsouzena kniha o častém Přijímání. Obhajoval svou pravoslavnou víru pokojně, dále pokračoval ve své práci a napsal „*Εορτοδρόμιο*“ (Kalendář svátků) a „*Νέα κλίμαξ*“ (Nový žebřík).

23. Dubna 1809, v den památky sv. Jiřího, přišel Nikodém s již vážně podlomeným zdravím do kelie bratří Skurteů. Brzy se ale vrátil do Kapsaly do blízkosti Euthymia a rozhodli se cestovat na Skiathos, aby tam pobývali v kollyvadském klášteře Zvěstování, který založil mnich Nifon Chiotis. Bratři Skurteovci ho nakonec vzhledem k neutěšenému zdravotnímu stavu naštěstí přesvědčili, aby zůstal na Svaté Hoře.

5. června, po jedné mozkové příhodě, ochrnl na pravou ruku a zůstal připoután na lůžko. Z něho také dával svá poslední požehnání a zároveň žádal bratry a ostatní mnichy, kteří ho navštívili, o odpuštění. Zesnul před východem slunce 14. července ve věku pouhých 60 let. Byl pohřben před kelií Skurteů.³⁸

³⁷ Více viz *Νικόδημος ο Αγιορείτης ο όσιος. Θ'.* Τα τελευταία χρόνια του. In: www.oodegr.com

³⁸ Viz též *Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (200 χρόνια από την κοίμησή του) 14 Ιουλίου.* In: www.vatopaidi.wordpress.com

2 Doba

Přelom 18. a 19. století, doba, ve které žil sv. Nikodém, nebyla z našeho pohledu jednoduchá, ale jednoduchá není žádná epocha. Na lidi zde působila pohnutá životní situace v osmanské říši, války s evropskými mocnostmi, náboženská intolerance, zhoubné západní myšlenky atd.

2.1 Politické pozadí

2.1.1 Mezinárodní situace - války

Osmanské říše, po celou dobu svého trvání, byla téměř neustále ve válečném stavu s mnoha zeměmi, s Rakouskem vedla války s přestávkami od 16. století.

V roce 1716 uzavřel rakouský císař Karel VI. (1711 - 1740) spojení s Benátkami a začal novou válku proti Turecku (1716 – 1718). Rakouské armádě velel Evžen Savojský (1663 – 1736), dovedl ji 13. srpna 1716 u Petrovardína na Dunaji k vítězství a o tři dny později u Bělehradu. Také Benátky dobyly další území na Jadranu. Lze říci, že Habsbursko-benátská koalice byla velmi úspěšná. 21. července 1718 uzavřely válčící strany mír v Požarevaci. Výsledkem bylo, že Karel VI. získal Bělehrad, Banát, větší část severního Srbska a rozšířil i území Chorvatska.³⁹

V letech 1737 – 1739 válčilo Rakousko s Tureckem znovu, avšak tentokrát neúspěšně. Válka skončila Bělehradským mírem v prosinci 1739 a Karel VI. takto utrpěl ztrátu prakticky všech získaných území.

Koncem 17. a začátkem 18. století se na evropské politické scéně objevilo Rusko a zapojilo se do války Svaté ligy⁴⁰ proti Portě⁴¹. Ruští carové usilovali především o přístup k teplým mořím. Snažili se proto vytvořit mezi Řeky obraz Rusů jako ochránců pravoslaví. Tyto taktické intence podporoval Petr I. (1682 - 1725), Alžběta I. (1741 - 1761) a Kateřina II. (1762 - 1796). Zmínění panovníci vysílali na Balkán emisary se slibem, že Rusové brzy vyhlásí Portě válku a osvobodí křesťany. Za vlády Kateřiny II. měly tyto sliby dojít uskutečnění. Ruská panovnice na veřejnosti intenzivně vystupovala jako ochránkyně Řecka a

³⁹ Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 47 – 48.

⁴⁰ Svatá liga proti Turkům: Papež Inocenc XI. Zprostředkoval mezi Svatou říší římskou, Polskem a Benátkami Svatou ligu jako válečný spolek proti osmanským Turkům (5. 3. 1684). Rusko se připojilo roku 1686 za carevny Sofie (1682-1689) s podmínkou, že spojenci donutí Polsko k podepsání „věčného míru“ s Ruskem. Na oplátku se carská vláda zavázala, že zaútočí proti Turecku. Dále se dohodli, že nikdo z členů koalice neuzavře s Tureckem separátní mír. Liga se rozpadla, když roku 1699 uzavřelo Rakousko s Turky mír.

⁴¹ Porta (Vysoká porta) – původní sídlo osmanského sultána, přenesené turecká říše.

udělovala vyšší posty v ruské administrativě, armádě a církevní hierarchii prominentně právě Řekům (např. Petros Melisinos, Nikforos Theotokis, Eugenios Vulgaris).⁴²

Centrem zájmu Ruska se stalo dolní Podunají, Černomořské pobřeží, východní část Balkánského poloostrova, Bospor, Dardanely a Konstantinopol. Na jaře roku 1695 se Petr I. vypravil s armádou k Azovu a nakonec ho o rok později dobyl. Válka mezi osmanskou a habsburskou říší byla ukončena roku 1699 uzavřením míru v Karlovicích (Srěmski Karlovec).⁴³ Císař Leopold I. (1657 - 1705) ukončil válečné tažení z důvodů finanční tísně a jednak kvůli konfliktu o španělské dědictví. S Ruskem podepsalo Turecko jen dvouleté příměří. Až teprve o rok později (1700) uzavřely Rusko a osmanská říše v Konstantinopoli mírovou smlouvu, která nahradila dvouleté příměří přijaté v Karlovicích. Rusko získalo Azov a Taganrog, muselo však vrátit pevnosti při ústí Dněpru. Ale zato přestalo odvádět poplatky Krymským Tatarům. Petr I. potřeboval tento mír, aby mohl táhnout proti Švédsku (nordická válka). Roku 1709 byli Švédové v bitvě u Poltavy na Ukrajině poraženi. Těžce zraněný král Karel XII. se probil na území osmanské říše, kde se mu podařilo vehnat sultána do války proti Rusku (1710 - 1711).⁴⁴ Petr I. vydal proklamaci o svém záměru „osvobodit křesťany od nadvlády pohanů“.⁴⁵ Rusko tuto válku nakonec prohrálo a znovu ztratilo Azov.

V letech 1736 – 1739 vypukla nová rusko-turecká válka, které se jako ruský spojenec zúčastnila i habsburská monarchie. Habsburská vojska vstoupila do Bosny, Srbska a Valašska. Díky neshodám mezi Ruskem a Habsburskou říší vyšla z války vítězně říše osmanská.

Za vlády Kateřiny II. došlo k obnovení protiturecké politiky.⁴⁶ Carevna slibovala křesťanům na Balkáně zaručit „proti Turkům ochranu, milost a carskou blahovůli“⁴⁷. Válku proti Rusku začalo roku 1768 však samo Turecko. Rusko tou dobou zaměřilo své úsilí na problémy s Polskem, kde byla deponována také převážná část ruské armády. Navíc potřebovalo Rusko pro válku s Tureckem i loďstvo a ruská baltická flotila právě nebyla technicky na tuto situaci připravena. Ovšem naštěstí pro Rusko bylo turecké loďstvo ve stavu ještě horším. Ruské loďstvo ve Středozemním moři v čele s Alexejem Orlovem vyvolalo povstání na Egejských

⁴² Rychlík, Jan a kolektiv. *Mezi Vídní a Cařihradem. 1/ Utváření balkánských národů*. Vyšehrad : 2009, Praha. S. 69

⁴³ Turci se zřekli Uher (až na banát temešský) a Sedmihradsko. Benátčanům, jako spojencům císařovým, postoupili Moreu (jižní Řecko) a Polsku celé Podolí a část Ukrajiny.

⁴⁴ *Světové dějiny v kostce*. Str. 315

⁴⁵ Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 47

⁴⁶ Srov. Runciman, Steven. *Zajetí velké církve*. Str. 319 – 323.

⁴⁷ Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 47

ostrovech a rusko-řeckým oddílům se podařilo na krátko ovládnout pevnost a přístav Navarino (dnešní Pylos). Povstání neskončilo příznivě. Stejnou dobou se malá eskadra vedená Fjodorem Orlovem přiblížila k Peloponésu, kde roku 1769 vyhlásili obyvatelé povstání, to ale bylo tureckou armádou potlačeno. Po námořní bitvě u Česmy v červnu 1770 se Turecko ocitlo téměř bez veškerého válečného loďstva.⁴⁸ Porta ztratila i jednoho ze svých spojenců, Rakousko, které roku 1771 uzavřelo s Ruskem dohodu o dělení Polska (1772). Válka skončila podepsáním mírové dohody v červenci 1774 v obci Kučuk-Kajnardži. Kateřina II. tím získala mj. právo ochrany pravoslavných křesťanů v osmanské říši. Rakousko, přestože se této války neúčastnilo, vydobylo diplomatickým úsilím Marie Terezie (1740 - 1780) na osmanské říši Bukovinu.

Kateřina II. snila o úplném zničení Turecka, ovládnutí Konstantinopole a vytvoření Řeckého císařství, na území dnešního Bulharska, Řecka a evropské části Turecka, v jehož čele měl stát její vnuk Konstantin. V roce 1782 vystoupila s tzv. „Velkým plánem na dělbu Turecka“. Tento projekt dále předpokládal, že z podunajských knížectví Valašska a Moldavska a z Besarábie bude vytvořen nárazníkový stát mezi Ruskem a Rakouskem. Carevna k těmto plánům hodlala využít pravoslavné obyvatelstvo osmanské říše. Pro svůj záměr získala i habsburského císaře Josefa II. (1780 - 1790) a tak v letech 1787 - 1791 vypukla další rusko-turecká válka. Vrchním velením ruských vojsk byl pověřen Grigorij Potěmkin. Carevna ho pak delegovala i vyjednávání míru s Turky v Jasích. K jednání se již dostavit nemohl, neboť zemřel na cholera. Ruská armáda pod vedením generála Suvorova zpočátku vítězila a úspěchy slavila i rakouská armáda. Válka ale nepřinesla očekávané výsledky. Josef II. roku 1790 zemřel a Rakousku hrozila válka s revoluční Francií. Josefův nástupce, Leopold II. (1790-1792), se rozhodl, že uzavře s Turky mír. O rok později v Jasích (1792) uzavřelo příměří s Turky i Rusko. Do období této války spadá i zápas řecko-albánských pravoslavných horalů z oblasti Sulí v Epiru proti Alimu, pašovi Janinskému. Úspěchy slavila i povstalecká eskadra vedená Lambrosem Katsonisem, námořním důstojníkem, který byl dříve v ruských službách. Koncem 18. století začaly Napoleonské války. V roce 1796 vstoupilo francouzské vojsko do Itálie. Záhy porazilo Rakousko i Benátky. Po míru v Campo Formio (1797) byly Benátky připojeny k habsburské říši a Jónské ostrovy ke Francii. Obyvatelé Jónských ostrovů Francouze uvítali s nadšením.⁴⁹ Líbily se jim ideály rovnosti. Z ostrovů pak vyjžděli emisáři, kteří propagovali ideje revoluce. Po nezdaru Napoleona v Egyptě a vytvořením rusko-turecké

⁴⁸ *Dějiny Ruska*. S. 197

⁴⁹ Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 69

koalice byli Francouzi přinuceni odejít. Jejich místo zaujali Rusové. Rusko-turecká konvence z dubna 1800 prohlašovala, že z Jónských ostrovů bude vytvořena polo nezávislá republika, „Stát sedmi spojených ostrovů“ (Sedmiostrovní stát⁵⁰). Protektorem bylo Rusko. Tylžský mír mezi Napoleonem a carem Alexandrem I. (1807) přivedl na ostrovy znovu Francouze. Roku 1809 je vypudili Angličané. Ostrovy byly pod britskou správou až do roku 1863.

Na jaře 1809 vypukla další válka mezi Vysokou Portou a Ruskem. Car Alexandr I. (1801 – 1825) chtěl využít zmatky v osmanské říši způsobené povstáním Mustafy Bajraktara a s pomocí Srbů zahájil vojenské operace. Od roku 1810 bylo zřejmé, že dojde dříve nebo později k válce mezi Ruskem a Francií. V květnu 1812 proto Rusko uzavřelo s osmanskou říší mír v Bukurešti. Pro Srby to bylo velkým zklamáním.

2.1.2 Situace v Turecku

Můžeme říci, že za života sv. Nikodéma Svatohorce se Osmanská říše nacházela v hluboké existenční krizi. Třetí rusko-turecká válka skončila definitivní porážkou Turecka a spolu s povstáními uvnitř osmanské říše spustila dalekosáhlé změny. K rozpadu říše přispívala povstalecká hnutí s etnicko-náboženským charakterem, která se později vyvinula do podoby národních hnutí. V Srbsku skončilo povstání autonomií srbského území pod vládou dědičných knížat. V Řecku vyústilo v řeckou válku za nezávislost.

Stejně tak závažné jako problémy uvnitř byly hrozby zvnějšku. Od doby „řeckého plánu“ Kateřiny II. se říše stala předmětem strategických her o rozdělení mezi mocnosti – především Velkou Británií, Francií, Rusko a Rakousko. Řada pokořujících porážek, které Osmané utrpěli, vedla Selima III., který vládl od roku 1784, k rozsáhlým reformám vojenské struktury říše. Byla samozřejmě provázena daňovými opatřeními. Jednalo se o tzv. „nový řád“. Došlo k vytvoření nových vojenských jednotek, které byly cvičeny a zbrojeny podle evropského vzoru.⁵¹

Náklady na válku let 1768 – 1774 a válečné odškodnění, které se muselo poté Rusku zaplatit (polovina státního rozpočtu), nepostihly jen osmanskou státní pokladnu, ale také hospodářství, které trpělo státem vynucenými povinnými dodávkami. Válečné odškodnění Rusku bylo splatné r. 1775 a bylo důvodem pro zavedení *eshamů*, pevně úročených

⁵⁰ Kerkyra, Kefallinia, Lefkada, Paxos, Ithaka, Zakynthos a Kythira

⁵¹ Kreiser, Klaus. *Dějiny Turecka*. Nakl. Lidové noviny. Str. 139

podílových listů na doživotní daňové nájmy. Vláda v důsledku tohoto opatření v krátké době získala značnou hotovost. Ale již po několika málo letech se ukázalo, že se státní pokladna zadlužila na vysoké úroky. Tato metoda státního zadlužování přes prodej výnosů z daňových zdrojů byla až do r. 1870 jednou z nejpreferovanějších metod státní pokladny, jak získat v tuzemsku úvěr. Finanční potřebu pokrývali i státními půjčkami v zahraničí.

Toto období se vyznačovalo také masivní migrací. Po roce 1774 přicházeli uprchlíci z Krymu. Přistěhovalci se stali velmi levnou pracovní silou.

Obchod s Evropou byl stále nerovnější. Evropští obchodníci měli lepší podmínky než osmanští a to nejen v dané cizí zemi, ale i uvnitř říše. Osmanští diplomaté dělávali komerční ústupky, aby získali politické výhody. Evropské mocnosti říši postupně vnutily systém nerovnoprávných smluv, hlavně tzv. „kapitulační dohody“, na základě kterých byli občané evropských států vyjmuti z pravomoci osmanských soudů a podřízeni tzv. „soudům konzulským“.⁵² Mnozí nemuslimové se dávali do služeb velvyslanců a konzulů zahraničních mocností jako „překladačtélé“. Jako zaměstnanci v diplomatických službách měli stejná privilegia jako obchodníci daných států. Vedle nízkých celních sazeb to byla právě již zmíněná výhoda, díky níž nebyli souzeni před osmanskými soudy. Roku 1808 mělo takovýto statut jako chráněnci Ruska. 120.000 pravoslavných Řeků⁵³

2.1.3 Porobené obyvatelstvo

Nábožensky byla osmanská říše různorodá. Státním náboženstvím byl islám. Muslimové tedy tvořili privilegovanou vrstvu, což byl také hlavní důvod konverzí k islámu. Na Židy a křesťany, ač byli osmanskou říší tolerováni, se pohlíželo jako na společensky nižší kategorii. Ve vztahu ke křesťanství nedělala říše rozdíly mezi jednotlivými vyznáními. Náboženské komunity tvořily v říši tzv. národy, neboli *milet*⁵⁴ (neměly však nic společného s moderním chápáním národností, týkalo se to příslušnosti ke konfesi). Pravoslavní křesťané byli považováni za *rom milet*. Za hlavu pravoslavného miletu byl považován konstantinopolský patriarcha a v jistém smyslu se stal nástupcem císaře.

Jelikož v osmanské říši prakticky až do 19. století neexistovaly státní školy, měly milety, kromě pravomoci v občanskoprávních záležitostech, samosprávu i ve školských věcech.

⁵² Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 48

⁵³ Kreiser, Klaus. *Dějiny Turecka*. Nakl. Lidové noviny. Str. 147

⁵⁴ Více viz Runciman, Steven. *Zajetí velké církve*. Str. 73 – 75 a 140 – 144.

Každá církevní komunita si budovala a platila školy sama.

Co se týká náboženského života, mohli křesťané i Židé vykonávat bohoslužby. Stavba nových chrámů podléhala souhlasu státních úřadů. Chrámy nesměly být výstavnější než mešity (nebyly tolerovány např. věže).⁵⁵

Všichni dospělí nemuslimové podléhali placení daně z hlavy (*charádž*). Křesťané nemohli zastávat státní funkce nebo velitelská místa v armádě. Dále jim bylo např. zakazováno nosit zbraň, drahé oděvy, jezdit ve městech na koních, navštěvovat lázně společně s muslimy atd. Byli sice osvobozeni od vojenské služby, ale podléhali tzv. „dani krve“ (*devsirme*), což znamenalo odvod chlapců ve věku patnácti až dvaceti let do vojenských oddílů janičářů (*yeni ceri – nové vojsko*). Janičáři sloužili za žold a časem utvořili prestižní sbor, a tak muslimové „zapůjčovali“ své syny křesťanským rodinám, aby se tak dostali k elitní jednotce. Daň z krve proto začala od 2. poloviny 17. století ztrácet význam a nakonec byla zrušena.⁵⁶

18. století je také dobou řeckého národního obrození a obrozeneckého boje.⁵⁷ I zde působily západoevropské myšlenkové a politické proudy, jako je například osvícenství a ideje francouzské revoluce. Vzdělání Řekové se začali hlásit k zapomenuté antické tradici.⁵⁸ Nastal mimořádný intelektuální a kulturní rozmach. Vznikaly řecké školy, akademie a osvětová zařízení, kulturní spolky, vydávaly se první noviny a časopisy. K tomuto rozvoji přispěli bohatí Řekové z diaspory, kteří finančně dotovali různé kulturní instituce a podporovali nadané řecké studenty na zahraničních universitách, k rozvoji přispívali ale i vysoké církevní kruhy.⁵⁹ Právě z intelektuálů řecké diaspory byl Adamantios Korais, který působil ve Francii, a stal se vůdčí osobností novořeckého nacionálního proudu, který hlásal myšlenky politického liberalismu, antiklerikalismu a národního obrození.⁶⁰ Po vzoru francouzské revoluce se snažili o osvobození národa od turecké nadvlády. Druhým proudem byl novobyzantský politický universalismus, který za Řeky považoval všechny pravoslavné křesťany. Tyto myšlenky zastávali hlavně představitelé konstantinopolského patriarchátu a fanarioté⁶¹. Jak píše v další kapitole 2.2.1, tak někteří církevní učenci zastávali názor, že Bůh udržuje osmanskou říši, aby ochránil pravoslavnou víru před západní herezí (jedná se o spis *Otcovské napomenutí*. Za

⁵⁵ Více viz Runciman, Steven. *Zajetí velké církve*. Str. 149 – 151.

⁵⁶ Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem*. Str. 33

⁵⁷ Více viz Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Str. 261 - 279

⁵⁸ Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Str. 263

⁵⁹ Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Str. 269

⁶⁰ Dtto. Str. 269

⁶¹ Více o fanariotech viz Runciman, Steven. *Zajetí velké církve*. Str. 291 – 309. Srov. Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Str. 232 a 252 – 254.

autora je označován jeruzalémský patriarcha Anthimos)⁶². Adamantios Korais tento názor církevní hierarchie odsoudil ve svém politickém traktátu *Αδελφική διδασκαλία (Bratrské poučení)*.⁶³ Vzdělanecké kruhy kritizovali „ignorantství duchovenstva“. Vzor pro Řeky viděli v antické minulosti a ne v pravoslavné víře.

2.2 Teologické pozadí

2.2.1 Teologové

Hlavním pramenem pro tuto kapitolu byla kniha Gerharda Podskalskeho *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*.⁶⁴

V činnosti na teologickém poli lze rozeznat čtyři okruhy zájmu teologů, které se zčásti prolínají – polemika s latiníky, ovlivnění západním myšlením (dalo by se to nazvat i „ekumenismem“, udržování toho, co zbylo a obnova pravoslavné tradice. K představitelům prvního proudu patří např. Diamantes Rysios (1675 – 1746 nebo 1747), Eustratios Argentes (1685/90 – 1756/60) Theokletos Polyeides (konec 17. stol. – 1746) a Konstantinos Agionaumitis. Soustředili se hlavně na věroučné rozdíly mezi pravoslavnými a římskými katolíky, resp. protestanty, jako je nekvašený chléb, papežský primát, Filioque, očištec, neposkvrněné početí Panny Marie, kalendářní reforma, ale vymezují se i proti Barlaamovi, Akindynovi a jeho přívržencům.

Argentes⁶⁵ ve svém spise *Σύνταγμα κατά αζύμων, εἰς τρία διαιρεθέν τμήματα*, který se zabývá užíváním nekvašeného chleba, epiklejí a kalichem pro laiky, píše i o transsubstanciaci. *Eustratios přijímá sice pojem transsubstanciace, ale odmítá jeho interpretaci kategoriemi látka a forma s následujícím odůvodněním: „Po (prvním) tisíciletí od narození Krista vznikla ‚herese‘ latinských scholastiků, kteří chtěli sjednotit Aristotelovu filosofii s křesťanskou teologií; nenapodobili však sv. církevní otce starověku, kteří přetáhli filosofii k teologii, ale udělali pravý opak, když přetáhli Evangelium a sv. křesťanskou víru k dogmatům sofistů Aristotela. Proto vzniklo v latinské církvi tolik heresí v trojiční teologii.“ V této souvislosti zavedli z fyziky také pojmy látka a forma, aby tak nadpřirozené tajiny představili jako tělesné předměty. „První, který si toto vymyslel, byl – jak se mi zdá – Petr Lombardský, tzv. učitel*

⁶² Srov. Runciman, Steven. *Zajetí velké církve*. Str. 318 - 319

⁶³ Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka*. Str. 270

⁶⁴ Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 329 - 385

⁶⁵ Více viz Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 331 - 335

sentenci; později ho následoval také ničitel teologie, Tomáš Akvinský⁶⁶, který žil po roce 1350.“⁶⁷

V dalším spise Εγχειρίδιον psal Argentes o theologii křtu, v Συνταγμάτων κατά του παπιστικού καθατηρίου πύρος o očištění. Zbytek jeho děl je nevydaný, ztracený nebo zachovaný jen v arabském překladu.

Theokletos Polyeides napsal mimo jiné knihu Αγαθαγγέλος. V předmluvě tvrdí, že se jedná o překlad díla ze 13. století. Všech dvanáct kapitol pojednává o proroctví ohledně osvobození Řeků a opětovného vzestupu Byzance, válce mezi Petrem Velikým a Karlem XII. a záchraně Řeků Rusy, „plavým národem“ severu.⁶⁸

K druhému proudu můžeme částečně přiřadit filosofa a teologa Vikentia Damoda⁶⁹ (1700 – 1752), který vystudoval v Padově filosofii, teologii a právo. Po návratu zpět do vlasti založil vlastní školu. Z jeho pera vzešla dogmatika, která velmi silně ovlivnila Eugeniose Vulgarise, Athanasia Paria a Antonia Moschopula a polemický spis Κατά Λατίμων.

Eugenios Vulgaris⁷⁰ (1716 – 1806) však ve své tvorbě vykazuje částečně prvky západního myšlení. Studoval na filosofické fakultě v Padově, poté se vrátil do vlasti a vyučoval ve škole v Jannině, v Kozani, na athonské akademii a patriarší škole. Přeložil spisy Leibnize, Wolffa a Locka. Novinky zaváděné Vulgarisem na patriarší škole, jako např. výuka současné filosofie, matematiky, fyziky, a latiny, narazily na kritiku jak některých žáků, tak i církevních hodnostářů. Přestože obdivoval osvícenectví, zůstal „věrný tradici“ a vedl polemiku s latiníky. „Najednou to vypadá, že Vugaris ztratil všechn zájem o světskou moudrost: Platón a Aristotelés jsou slepými modloslužebníky, „sofistikování“ Západu stojí na stejné úrovni s raně křesťanskými heresemi, zatímco teď, nejmoudřejší národy, jako Američané (!) a Holanďané, jsou považovány Římem za heretické. Naproti babylonskému zmatení Západu s jeho různými

⁶⁶ 1225 - 1274

⁶⁷ Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 333 – 4. *Eustratios akzeptiert zwar den Begriff der Transsubstantiation, weist aber dessen Interpretation durch die Kategorien Materie und Form mit folgender Begründung zurück: „Nach dem (ersten) Jahrtausend seit der Geburt Christi entstand die ‚Häresie‘ der lateinischen Scholastiker, die die Philosophie des Aristoteles mit der christlichen Theologie vereinigen wollten; sie ahmten aber nicht die hl. Kirchenlehrer des Altertums nach, die die Philosophie zur Theologie hin überzogen, sondern taten das Gegenteil, indem die das Evangelium und den hl. christlichen Glauben zu den Dogmen des Sophisten Aristoteles hinüberzogen. Von daher entstanden in der lateinischen Kirche sovieler Häresien in der Theologie der hl. Trinität.“ In diesem Zusammenhang führten sie aus der Physik auch die Begriffe Materie und Form ein, um so die übernatürlichen Mysterien als physische Gegenstände vorzustellen. „Der erste, der sich solches ausdachte, war – wie mir scheint – Petrus Lombardus, der sog. Sentenzenlehrer; viel später folgte auch der Verderber (!) der Theologie, Thomas von Aquin, der nach dem Jahre 1350 (!) lebte.“*

⁶⁸ Více viz Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 335 - 337

⁶⁹ Srov. Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 155 - 159

⁷⁰ Srov. Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 159 – 162 a více viz Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 344 - 353

školami vrcholné a pozdní scholastiky staví Vulgaris letniční jednotu východních církevních otců.“⁷¹

Nějaký čas pobýval v Lipsku a Halle a krátce se zdržel na dvoře Friedricha II. v Berlíně (1769). Do tohoto období spadá i navázání kontaktu s Voltairem. V roce 1771 odjel Vulgaris do St. Petersburgu, kde přijal místo dvorního knihovníka (patriarší knihovny). V roce 1775 byl jmenován prvním arcibiskupem nově zřízené diecéze Cherson /Slavjansk s rezidencí v Poltavě, kde zůstal až do roku 1781. Konec života prožil v ústraní za zdmi kláštera Alexandra Něvského.

Mnoho Vulgarisových početných děl bylo vydáno až po jeho smrti. K těmto spisům patří i teologická „suma“ (Θεολογικόν), která byla připravena k vydání teprve roku 1872. Toto dílo děkuje za mnohé scholastickému racionalismu (Chr. Wolff) a používá metodu H. Tournelyho (1658 – 1729), odpůrce jansenismu. Gerhard Podskalsky shrnuje Vulgarisovy názory a postoje následovně: *„Západoevropské osvícenství je pro učence, vybaveného znalostí deseti jazyků, intelektuální výzvou, ale nikdy ne přijatelným světovým názorem. Vždy dává jasně najevo své křesťanské stanovisko, často s odkazem na obhajoby latinské církve. Od člověka, zpočátku obdivovaného, jako je Voltaire, přebírá kritiku církve proti Římu jen tam, kde se shoduje s pravoslavnou tradicí, je však na druhé straně s neoblíbenou sesterskou církví solidární, kde jde o společnou konfrontaci s náboženskou lhostejností.*“⁷²

Pod vlivem západní teologie ve větší či menší míře bylo v této době více teologů. Za všechny lze uvést například Antonia Moschopula (1757 – 1798).

K okruhu Vulgarisových žáků patří také Athanasios Parios (1721 – 1813).⁷³ Zapojil se však do kollyvadského hnutí, což následně vedlo k jeho exkomunikaci. Po odvolání svého kontroverzního postoje byl rehabilitován. Jeho díla jsou svým charakterem apologetická (proti

⁷¹ Podskalsky, Gerhard. *Die griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 346 – 347. *„Plötzlich scheint auch alles Interesse für die weltliche Weisheit bei Vulgaris verschwunden zu sein: Platon und Aristoteles seien blinde Göthendiener, die ‚Sophisterei‘ des Westens stehe auf einer Ebene mit den frühchristlichen Häresien, während die jetzt ‚weisesten‘ Völker, wie die Amerikaner (!) und Holländer, vom Rom als häretisch betrachtet würden. Der babylonischen Verwirrung des Westens mit seinen verschiedenen Schulen der Hoch- und Spätscholastik stellt Vulgaris die pfingstliche Einheit der östlichen Kirchenväter gegenüber.“*

⁷² Podskalsky, Gerhard. *Die griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 453. *„Die westeuropäische Aufklärung ist für den mit zehn Sprachen ungewöhnlich polyglotten Gelehrten ein herausforderndes Wissensgebiet, aber niemals eine annehmbare Weltanschauung. Ihr gegenüber macht er immer wieder seinen christlichen Standpunkt deutlich, oft uunter Hinweis und Einschluß der gleichgerichteten Apologetik der lateinischen Kirche. Von einem Mann wie dem anfänglich bewunderten Voltaire übernimmt er die Kirchenkritik gegenüber Rom nur dort, wo sie mit der orthodoxen Tradition übereinstimmt, zeigt sich aber andererseits mit der ungeliebten Schwesterkirche solidarisch, wo es um die gemeinsame Konfrontation mit der religiösen Gleichgültigkeit geht.“*

⁷³ Srov. Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 179 - 185

osvícenství, Římu a reformním církvím), dogmaticko-kanonická, liturgická, homiletická a podílel se výraznou měrou i na koncepci studijních materiálů a učebnic. Parios⁷⁴ svým postojem zásadně odsuzoval ideály francouzské revoluce především myšlenky svobody a rovnosti. Důrazně varoval řeckou mládež před zavádějí západní filosofií. V jednom díle vyjadřuje svůj názor, že osmanská říše vznikla z Boží vůle proto, aby byla ochráněna pravoslavná víra.⁷⁵

Parios pozval do Soluně Nikodéma Svatohorce, aby připravil k vydání spisy Řehoře Palamy. Nikodém sestavil dostupné materiály do třech svazků a opatřil je předmluvou a prameny. Tyto svazky poslal spolu s kodexem z kláštera Simonospetras (Palamovy homílie) k tisku do Vídně, kde byly naneštěstí policií při prohlídce tiskárny zabaveny spolu se spisy Regase Feraiose (1757 – 1798).

Významnými osobnostmi této doby byli dále Kosmas Etolský (1714 – 1779), sv. Makarios Notaras (1731 – 1805), Neofyt Kavso-kalyvitis (1713 – 1784), Nikiforos Theotokis (1731 – 1800) a další.⁷⁶

Profesor Yannaras tuto dobu hodnotí jako fázi slabého duchovního odporu. Tři staletí otroctví udělaly své. Vzdělávání na území Řecka je iniciováno z velké části ze Západu. Misionářská propaganda ať přímo nebo nepřímo, mění a deformuje náboženské cítění. Duchovní vůdci budují národní uvědomění a pravoslaví za pomoci materiálu dovezeného ze Západu.⁷⁷ Řekové si začínají uvědomovat svou „zaostalost“ za Evropou. Aby svůj pocit méněcennosti kompenzovali, obrátí svou pozornost ke „klasickému“ dědictví, které je na Západě ceněno. Západní Evropa se pro ně stává ideálem na rozdíl od nevzdělaného, pověřivého Řecka.

2.2.2 Kollyvadské hnutí

Kostis Koukis ve své knize „Κολλυβάδες“⁷⁸ uvádí, že záminku ke vzniku kollyvadského hnutí dalo rozhodnutí mnichů poustevny sv. Anny, že přesunou vzpomínání mrtvých ze soboty na neděli. Určitý ekonomický vzestup obyvatelstva a úcta, kterou stále ještě požívala Svatá Hora, způsobily, že vládcové zemí při Dunaji, carové, ruští šlechtici, ale i zámožní obyvatelé přispívali mnichům na opravy chrámů, jejich zařízení a na stavbu chrámů nových. Za to mniši

⁷⁴ Více viz Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 358 - 364

⁷⁵ Podskalsky, G. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 361

⁷⁶ Více viz Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 154 - 209

⁷⁷ Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 154

⁷⁸ Κωστής Κούκης. *Κολλυβάδες. Μακαριος Νοταρας, Αθανάσιος Πάριος, Νικόδημος Αγιερειτης*. Αθήνα 2005.

na sebe vzali povinnost vzpomínat donátory a jejich zemřelé předky a příbuzné. V polovině 18. století měli mniši v diptyších zapsáno přibližně 12 tisíc jmen a seznamy se stále rozrůstaly. Vzpomínání mrtvých jim zabíralo celou sobotu a nemohli se tedy věnovat své práci, a tak se rozhodli vzpomínání přesunout, aby mohli hned po ranní sobotní liturgii jít nerušeně pracovat. Toto rozhodnutí velice zneklidnilo a popudilo diákona Neofyta Kausokalyvitise, známého učence a profesora na athoské škole, a začal v této věci dogmatický boj proti tomuto opatření a praxi otců poustevny sv. Anny. Stal se vůdcem těch, kteří měli námitky vůči inovacím a ústupkům (o πρώτος Κολλυβάς). Kollyvadští neprosazovali své vlastní inovativní názory. Chtěli podpořit a obnovit tradici Církve, která byla narušena nevzdělaností, polovzdělaností, nebo i působením západní výchovy. Jejich hnutí nepřineslo žádnou inovaci nebo změnu v oblasti eklesiologie a spirituality, nebylo to v žádném případě hnutí osvícenské. Ve své podstatě nebojovali proti nikomu. Zápasili za návrat pravoslavné Církve k její tradici, za obrodu a vzestup mnichů a prostřednictvím nich i celého pravoslavného lidu té doby. Jméno Κολλυβάδες jim bylo dáno úmyslně, aby je zesměšnilo, a aby byl mylně vykládán a zlehčen jejich úkol, který nespočíval jen v obhajobě sloužení panychidy v sobotu. Kollyva je pokrm z vařené pšenice, který má symbolizovat zmrtvýchvstání. Připravuje se, když se v chrámu má konat zádušní mše.⁷⁹ Kristus připodobnil své tělo k pšeničnému zrnu, jak se praví v Janově evangeliu: „Jestliže pšeničné zrno nepadne do země a nezemře, zůstane samo. Zemře-li však, vydá mnohý užitek“⁸⁰. Podobně to vyjádřil i apoštol Pavel v prvním listu Korintským: „co zaséváš, nebude oživeno, pokud nezemře.“⁸¹ Mrtvé tělo, stejně jako zrno, je pohřbeno do země a rozkládá se. Proto se kollyva stala symbolem zesnulých v Kristu. Zrno je vařené, aby se naznačil zánik a rozklad. Zde je možná námitka, že zrno by nemělo být vařené, protože pak už nevyklíčí a nenastane oživení, není to fyzicky možné. „Přirozeným způsobem není možné, aby vstali z mrtvých a oživli, ale nadpřirozeným, skrze Boží všemohoucnost.“⁸²

Členové kollyvadského hnutí předložili dalekosáhlý a radikální program, který měl za cíl návrat k pramenům pravoslavného křesťanství. Mnoho členů tohoto hnutí mělo vynikající vzdělání, patřili sem např. sv. Makarios Korintský (Notaras), Christofor z Arty, Agapios

⁷⁹ Více informací viz *Τα κόλλυβα στην Ορθόδοξη λατρεία μας και τα Μνημόσυνα*. In: http://inphk.blogspot.cz/2012/04/blog-post_4743.html

⁸⁰ J 12, 24: «εάν μή ο κόκκος τού σίτου πεσών εις τήν γήν αποθάνη, αυτός μόνος μένει, εάν αποθάνη, πολύν καρπόν φέρει.»

⁸¹ 1K 15, 36: «σὺ ὁ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται εἰάν μή αποθάνη.»

⁸² Νικόδημος Ἀγαιορείτης. *Ομολογία πίστεως ἡτοι ἀπολογία δικαιοσύνης*. Str. 9: «φυσικῶ μεν τρόπῳ δεν δύνανται νά ἀναστηθοῦν καί νά ζωοποιηθοῦν, υπερφυσικῶ δέ, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ παντοδυναμίας.»

z Kypru, Athanasios Parios, již zmíněný Neofyt Kausokalyvitis a sv. Nikodém.

Program měl tři hlavní body:

1. V bohoslužbě kladli důraz na věrné zachování pravoslavné liturgické tradice. Mezi jinými usilovali o to, aby se vzpomínání mrtvých slavilo v sobotu a ne v neděli, v den vzkříšení. Důležitá byla i jejich obhajoba častého přijímání, což jim přineslo pronásledování a vyhnanství.
2. Usilovali o patristickou renesanci v teologii a právě v této souvislosti se pustili do vydávání knih. Důležitou úlohu zde hrála Filokalie.
3. V rámci patristického dědictví zdůrazňovali nade vše učení hesychasmu (Symeon Nový Theolog a Řehoř Palama).⁸³

Tento spor se pokusil ukončit ekumenický patriarchát. Roku 1772 vydal patriarcha Theodosios II. se souhlasem Sofronia, patriarchy jeruzalémského, výnos, že zpívat panychidu v sobotu není proti učení Církve a konat je v neděli není hřích. Kvůli malému úspěchu tohoto výnosu se pokusil v následujícím roce 1773 nový patriarcha Samuel Chatzeris se svým okružním listem o nápravu. Ustanovil, že kémie a skyty musí neochvějně dodržovat zachovávaný pořádek a zvyk sloužit panychidy v sobotu. Proto byly s požehnáním konstantinopolského patriarchátu svolány dva sněmy, první do kláštera Kutlumusiu roku 1774 a anatemizoval ty, kteří nepřijímali rozhodnutí patriarchátu. Druhý sněm byl svolán za patriarchy Sofronia II. do Konstantinopole roku 1776. Sněm exkomunikoval vůdce, kteří později po podání žádosti dostali od patriarchy odpuštění.⁸⁴ Spor pokračoval i za patriarchy Řehoře V., který na toto téma napsal dva okružní listy v letech 1807 a 1819. V okružním dopise roku 1819 vyhlásil patriarcha Řehoř V., že panychida může být konána v sobotu, v neděli nebo v jiný den týdne. Také souhlasil se svým předchůdcem Theodosiem II. v tom, že pravoslavní křesťané by měli přijímat co nejčastěji, ale musí být zajištěno, že se věřící náležitě připraví půstem a zpovědí.⁸⁵

Otázky panychidy a častého přijímání stačily k tomu, aby byl vyhlášen boj proti Kollyvadským, a aby byli přinuceni odejít ze Svaté hory. Navzdory tomu jejich pronásledování přineslo ale i pozitiva. Mniši, když odešli z Athosu, tak začali své názory rozšiřovat prostřednictvím kázání po celém Řecku, zakládali nové kláštery a způsobili duchovní obnovu pravoslavných Řeků.

⁸³ Kallistos, Bishop of Diokleia. *The inner unity of the Philokalia and its influence in East and West*. Edit. Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation, Athens 2004. Str. 3

⁸⁴ Zozuľak, Ján. *Život Nikodíma Svätohorského*. In Nipsis 9, V/2010. Str. 6

⁸⁵ Nicodemus of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 12

Mnich Mojžíš Svätohorský píše: „*Ctihodný Nikodím a ďalší svätí Kollyvadovci neohraničili svoj zápas na otázku kolýv, slúženia panychíd v nedele a na časté sväté Prijímanie. Odvážne sa usilovali o vyslobodenie zo silných pút racionalizmu, ktorý trápil a trápí Západ. Celým svojím dielom chceli prebudiť novogrécke vedomie a ponúknuť cirkevný étos a zmýšľanie pocírkevnením sveta. Od 18. Storočia Európa zaslepovala balkánske národy svojimi vedeckými svetlami a racionalistickým spôsobom myslenia, čo považovala za veľký pokrok. Mnohí vzdelaní Gréci chceli mať dostatok vedeckých znalostí, a pravdepodobne sa im to podarilo, ale pri nerozumnom napodobňovaní vniesli cudzie prvky do bohatej gréckej tradície. Proti tomuto prozápadnému duchu sa silne postavili na odpor svätohorskí kollyvadovskí otcovia.*“⁸⁶

⁸⁶ Mních Mojžíš Svätohorec. *Pokračovanie Ducha Svätého Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010. Str. 17

3 Dílo

Nikodém věřil, že pro reformu a obnovu Církve je velice důležité vzdělání a výchova. Napsal přes sto spisů a některé zůstaly bohužel dodnes nevydány. Lze dokonce říci, že byl nejpłodnějším spisovatelem pobyzantské éry. Jeho spisy můžeme rozdělit do několika tématických okruhů – spisy hagiografické, apologetické, asketické, duchovní, hermeneutické, pastýřské a kanonické. Věnoval se dokonce i hymnografii.⁸⁷ Údaje o jednotlivých dílech jsem čerpala hlavně z předmluvy anglického vydání *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο - A Handbook of spiritual Counsel* a dále z knihy *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*.

3.1 Hagiografické spisy

Nejdůležitějšími hagiografickými knihami sv. Nikodéma jsou za prvé *Νέον Εκλόγιον*, sbírka životů svatých, za druhé *Συναξαριστής των Δώδεκα Μηνών του Ενιαυτού*, též sbírka životů svatých, jejichž autorem je Maurikon, diákon z konstantinopolské Církve. Pozdější sbírka je napsaná archaickou řečtinou a přeložena Maximem Margouniosem, biskupem v Kytheře, během 16. století. Tento překlad by pro lidi nesrozumitelný a sv. Nikodém vytvořil překlad nový do moderní řečtiny. Byl pořízen s podporou patriarchů, biskupů a i mnišské komunity na Svaté Hoře. Všichni viděli potřebu zpřístupnit životy svatých co nejširšímu počtu věřících. Nikodém pracoval plně dva roky, aby doplnil toto dílo (1805 – 1807). Když spis posílal patriarchovi Řehořovi V. k vydání, požádal ho o vytištění velkými písmeny, aby ho mohli číst staří lidé, hlavně i v pozdních večerních hodinách. Třetím nejdůležitějším hagiografickým spisem je *Νέον Μαρτυρολόγιον*, který je soupisem novomučedníků z doby turecké nadvlády. Nikodém věděl velmi dobře, že situace křesťanů není růžová. Mluvil o stavu, kdy zmizel strach z Boha, víra byla slabá a naděje se zmenšovala. Během turecké nadvlády čelila Církev velikému nebezpečí. Triumf a pokrok Turků naproti utrpení křesťanů mohlo být špatně vykládáno jako důkaz, že Bůh je opustil. Začal se rozvíjet náboženský synkretismus podporovaný některými konvertity, kteří tvrdili, že mezi křesťanstvím a islámem je blízká spřízněnost a jejich odpadlictví od křesťanství nebylo všeho všudy tak špatné. Navíc revoluce v Evropě způsobila silnou xenofobii mezi Turky a války mezi Ruskem a Tureckem vzbudily ve společnosti protikřesťanské nálady. V životech svatých mučedníků zdůrazňoval, že když se

⁸⁷ Některá jeho díla jsou přístupná na internetu. Jedná se převážně o prvotisky nebo druhá vydání. Více naleznete v digitální knihovně Anemi - The Digital Library of Modern Greek Studies na adrese <http://anemi.lib.uoc.gr>

v Církvi objevují mučedníci, znamená to, že Církev nastupuje svou cestu k obnově, že slabí ve víře budou schopni napodobovat jejich příklad a že pravoslavní křesťané mohou během svého obtížného života získat odvalu a trpělivost. Knihu napsal v Kapsale roku 1797. Byla vydána roku 1799.⁸⁸

3.2 Apologetické spisy

Jedním z nejdůležitějších spisů sv. Nikodéma je Ομολογία Πίστεως (*Vyznání víry*).⁸⁹ Spis byl napsán roku 1805 a vydán roku 1819 v Benátkách. Nikodém jím chtěl odpovědět na otázky odpůrců, kteří tvrdili, že Kollyvadští jsou heretici. Především zde vyznává dvanáct článků vyznání víry; za druhé vyhláší, že věří v nejdůležitější dogmata Církve, hlavně ve Svatou Trojici a vtělení Božího Slova. Přijímá sedm svátostí Církve, dodržuje učení apoštolů, sedmi všeobecných sněmů, místních sněmů, svatých kánonů a učení otců. Je to krátké vyznání pravoslavné víry, které odráží Nikodémovo přesvědčení o jeho nevině ohledně nařčení z bludu. Mluví zde také o svém postoji k častému přijímání a o názoru Kollyvadských na sloužení panychidy. Nakonec vyzývá biskupy a klér, aby vymýtili nenávisť a závist ze svých srdcí a naplnili je vzájemnou láskou a mírem.⁹⁰

3.3 Asketické spisy

3.3.1 Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών (*Filokalie svatých neptiků*)

Filokalie je sbírkou patristických textů a dílem sv. Makaria Notarase, předtím biskupa korintského. Roku 1777 předal spis sv. Nikodémovi k jeho dokonalejšímu zpracování, doplnění a vydání, které se uskutečnilo roku 1782 v Benátkách. Toto první vydání obsahuje povolení, „licenza“, které vydali římsko-katoličtí cenzoři na universitě v Padově, že ve spise není nic proti svaté katolické víře a nic proti dobrým zásadám a praxi. Přesto je Filokalie zcela a výlučně pravoslavnou knihou. Ze třiceti šesti různých autorů, kteří žili od 4. do 15. století, naprostá většina tvořila díla v řečtině, jediný, kdo psal latinsky, byl Jan Kassian, který

⁸⁸ Více viz Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 17 - 20

⁸⁹ Více viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Ομολογία Πίστεως ητοι απολογία δικαιοσύνης*. Βενέτια 1819. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>

⁹⁰ Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 20

však vyrostl na křesťanském Východě a byl žákem Evagria Pontského.⁹¹ Podruhé Filokalie vyšla v Athénách roku 1893 a patriarcha Kallistos doplnil toto vydání určitými texty o modlitbě.

Filokalie byla určena nejen mnichům, ale i laikům, všem křesťanům, jak stojí na titulní straně „εις κοινήν των Ορθοδόξων ωφέλειαν“, k obecnému užitku pravoslavných. Texty jsou jen chronologicky seřazeny. Nejsou systematicky rozděleny dle témat nebo dle toho, zda jsou pro začátečníky nebo pro pokročilé.

Celé dílo prostupují tři základní témata – vnitřní činnost se dvěma ctnostmi duchovní bdělost (νήψις) a hesychie (ησυχία), zbožštění (θεώσις) a nepřetržité vzývání Svatého jména (Ježíšova modlitba).

Ruský mnich Paisij Veličkovský (1722 – 1794) přeložil texty do staroslověnštiny. Do ruštiny přeložil Filokalii nejprve Ignatij Brjančaninov (1807 – 1867) a byla publikována roku 1857. O další ruský překlad se postaral biskup Theofan Zatvornik (1815 – 1894), přidal pár textů, které v původním řeckém vydání nebyly obsaženy, a po zralé úvaze některé texty vynechal, nebo pasáže řeckého textu parafrázoval. Vynechal celé dílo Petra Damašského, Kapitoly Kallista Katafygiota a Praktické kapitoly Řehoře Palamy a nahradil je texty Efréma Syrského, Varsanufia, Jana Sinajského a Katechézemi Theodora Studity.⁹² Jeho překlad byl vydán v Moskvě v pěti svazcích na náklady ruského kláštera sv. Panteleimona na Svaté Hoře.⁹³

3.3.2 Ευεργετινός (Dobrodínec)

Ευεργετινός se skládá z výroků otců. Spis původně sestavil mnich Pavel, zakladatel kláštera Přesvaté Bohorodice, Matky Boží, Dobrodinky. Proto byla kniha nazvána Ευεργετινός a je věnována dobrodince kláštera, Panně Marii. Nikodém editoval texty knihy a vydal ji v Benátkách roku 1783. Kniha se stala populární mezi mnichy a těmi, kdo rádi čtou morální ponaučení otců.⁹⁴

3.3.3 Βίβλος Βαρσανουφίου και Ιωάννου (Kniha Varsanufia a Jana)

Původní text byl nalezen na Hoře Athos v podobě 836 otázek a odpovědí, kde tyto dva velcí otcové dávají rady a sdělují své názory na duchovní život. Sv. Nikodém připravil tuto knihu

⁹¹ Kallistos, Bishop of Diokleia. *The inner unity of Philokalia and its influence in East and West.*

⁹² Zozulak, Ján. *Ortodoxia a Ortopraxia.* Prešov. Str. 47

⁹³ srov. *The Filokalia. The complete text.* Volume 1. London : Faber & Faber, 1983. Introduction from G. E. H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware. Str. 11 - 18

⁹⁴ Více viz Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel.* Str. 24

k vydání spolu s užitečnou předmluvou kolem roku 1797. Kniha byla publikována později v Benátkách roku 1816.⁹⁵

3.4 Duchovní spisy

3.4.1 *Περί συνεχούς Θείας Μεταλήψεως (O častém svatém Přijímání)*

Původním autorem této knihy není sv. Nikodém, ale vzešla z pera svatohorského mnicha Neofyta, který se také hlásil ke kollyvadskému hnutí. Původní Neofytův manuskript objevil mnich Theodor v knihovně Bukurešťské akademie v Rumunsku roku 1772, vydáno bylo v roce 1777 anonymně, pod názvem „*Εγχειρίδιον ανωνύμου τινός αποδεικτικόν περί του ότι οι Χριστιανοί χρεωστούσιν συχνότερον νά μεταλαμωάνωσι τά Θεία Μυστήρια*“. Dokázal nade všechnu pochybnost, že Nikodémovo vydání z roku 1783 se zakládalo na Neofytově díle.

Sv. Makarios přemlouval Nikodéma, aby tuto skvělou knihu revidoval. Nikodém se pustil do práce, knihu rozšířil a obohatil do takového rozsahu, že je možné ji považovat za knihu novou. Z původních 173 stran vzniklo 343 stran textu.⁹⁶ Napsal dva úvody a rozdělil knihu na tři části. V první předkládá sv. Nikodém analýzu modlitby Pánovy „Otče náš“. V druhé části ukazuje význam a nutnost častého přistupování k tajinám, které je stanoveno v kánonech Církve (např. v kánonech Antiochijského sněmu a 6. a 7. všeobecného sněmu atd.). Ve třetí části vyvrací čtrnáct námitek oponentů častého přijímání důkazy z Evangelia a církevních otců. Sv. Nikodém připomíná, že kánony kárají ty, kteří nepřijímají, i když nemají žádnou závažnou překážku, která by jim v tom bránila. Tělo a Krev Kristova není odměnou pro hodné (αξίους), ale prostředek pomoci a postupu na cestě. Vše dokládá, jak již bylo zmíněno, úryvky z děl církevních otců, jako např. Jana Zlatoústého, Basila Velikého, Athanasia Velikého, Řehoře Teologa, Maxima Vyznavače, Nikolaje Kabasily a jiných. Poukazuje na to, jak pomýlený je zvyk přijímat jen třikrát až čtyřikrát v roce.⁹⁷

Vydání knihy O častém Přijímání vyvolalo mnoho diskusí. Nemálo mnichů dokonce tvrdilo, že kniha rozvrací církevní pořádek a časté Přijímání považovali za znevažující tuto svátost. Patriarcha Prokopios, který za autora považoval sv. Makaria Notarase (Korintského) odsoudil knihu a s ní i autora. Současně odsoudil i každého křesťana, který by četl tuto knihu. Když se sv. Nikodém dověděl o odsouzení knihy, byl hluboce raněn a prohlásil „*Je mi líto a trpím, ne*

⁹⁵ Více viz Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 24

⁹⁶ Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 25

⁹⁷ Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος, ο Άγιορείτης*. Str. 41 - 44

kvůli nepřátelství protivníků vůči mně, ale kvůli tomuto výroku, který je strašný. Považuji však teze této knihy nikoli za své, ale svatých otců Církve a spolu s útokem na mne útočíte i na učení Církve, což je horší.⁹⁸ Naštěstí svatohorští otcové, kteří bojovali proti tomuto rozhodnutí, uspěli u dalšího patriarchy. Neofyt VII. zrušil nespravedlivé odsouzení.⁹⁹

3.4.2 *Ο Αόρατος πόλεμος (Neviditelný boj)*

V době, kdy sv. Nikodém ještě pobýval na Naxu, žilo tam mnoho římských katolíků a tak měl možnost se seznámit s duchovní knihou známého italského kněze Lorenza Scupoli.¹⁰⁰ Kniha se jmenovala *Combattimento Spirituale*. První vydání této knihy v roce 1589 mělo jen 24 kapitol, ale v roce 1599 měla kniha již kapitol šedesát šest a získala si značnou popularitu. A právě toto vydání sv. Nikodém přepracoval pro pravoslavné čtenáře.

V předmluvě k anglickému překladu knihy *Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον* shrnuje Dr. George Bebis úpravy, které sv. Nikodém v textu provedl. Odstranil poznámky o latinském učení o očistci a Svatém srdci. Změnil termín *obraz* na *ikonu* a vložil pravoslavnou praxi modlitby Ježíšovy. Důležité opravy jsou v kapitolách 21 až 24, které se zabývají smysly a představitivostí. Uvedl zde patristické chápání modlitby zkušeností hesychasmu a podává definici známé jednoslovní modlitby (*monologisté euché*). V této modlitbě dochází ke sjednocení tří základních částí duše, *nous*, *logos a pneuma*, a tím je připravena na spojení s Bohem.

Do ruštiny přeložil Neviditelný boj Theofan Zatvornik v roce 1886. Tento překlad se od původního Nikodémova textu z velké části liší. Theofan o svém překladu sám říká, že je to spíše volné převedení než literární překlad. V některých případech dokonce vynechal celé kapitoly a nahradil je svými vlastními.

3.4.3 *Πνευματικά Γυμνάσματα (Duchovní cvičení)*

Tento spis je adaptací knihy napsané původně italským jezuitou J. P. Pinamontim (1632 – 1703). Nikodém převzal dělení knihy na tři části: meditace, zpytování svědomí a duchovní

⁹⁸ Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος*. Str. 35. «Πονώ και υποφέρω, όχι για την εναντίον μου καταφορά των αντιφρονούντων, αλλά για τον αφορισμό που είναι φοβερό πράγμα. Θεωρώ όμως ότι οι θέσεις του βιβλίου δεν είναι δικές μου, αλλά των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας μας και μαζί με τη δική μου προσβολή προσβάλλεται και η διδασκαλία της Εκκλησίας και αυτό είναι το χειρότερο.»

⁹⁹ VICE viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Περί τής Συνεχούς Μεταλήψεως τών αχράντων τού Χριστού Μυστηρίων*. Str. 219 - 233

¹⁰⁰ Narodil se roku 1529 v Otrantu ve vznešené rodině.

čtení. Pro poslední kapitolu čerpal z jiného Pinamontiova díla *Via del cielo appianata*.¹⁰¹ Nepřátelé sv. Nikodéma, jako byl Iakovos Neasketiotis a Theodoretos zastávali názor, že tato kniha byla odvozena ze stejnojmenného díla Ignáce z Loyoly, zakladatele jezuitského řádu. Existuje domněnka, že Nikodém našel na Naxu francouzskou verzi Duchovních cvičení, která měla jen 30 stran, a rozšířil ji na objemný svazek o 650 stranách.¹⁰² Sestává z 34 meditací na různá témata týkající se lidské spásy a jeho duchovní dokonalosti. Pak následuje třicet krátkých meditací, každá z nich je určena na jeden měsíc a následuje osm cvičení sebeanalýzy. Na závěr je osm duchovních čtení.

3.4.4 Επιτομή εκ τών Προφητανακτοδαβιτικών Ψαλμών (Výběr z Davidovských žalmů)

Spis vznikl roku 1799 v Kapsale. Původně ho asi sestavil patriarcha Genadios Scholarios v 15. století. Obsahuje homílie na téma pokání a sbírku kajících modliteb církevních otců, jako jsou např. sv. Basil Veliký, sv. Jan Zlatoústý, sv. Symeon Nový Teolog, sv. Efrém, sv. Izák Syrský, sv. Theodor Studita a další. Kromě jiného i modlitby bl. Augustina, homílie pro biskupskou službu a výklad davidovských žalmů.¹⁰³

3.4.5 Χρηστοθήθεια (Křesťanská etika)

Knihy se zabývá křesťanskou etikou, charakteristikou životního stylu křesťana, je sestavena ze 13 homilií. Když patriarcha Řehoř V. doporučoval tuto knihu, nazval sv. Nikodéma mužem se zlatými slovy. Nikodém zde ukazuje svou hlubokou víru a pochopení Písma a sv. otců. Prezentuje křesťanskou morálku, analyzuje lidské bytí a směřuje ho ke Kristu, jako nejvyššímu vzoru, který je třeba následovat. Vyzývá křesťany, aby se zcela zřekli špatných zvyků a obyčejů. Hovoří o nebezpečí, které hrozí ze světské hudby, tance a divadla. Dokonce i zbytečný smích a činy mohou budit pohoršení. Křesťané by neměli pohoršovat navzájem svým chováním.¹⁰⁴

Církev zde Nikodém nazývá „stolem a pramenem pro ty, kteří hladoví a žízní“, „duchovní

¹⁰¹ Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. Str. 381

¹⁰² Profesor Zisis uvádí, že knihu mu předal Makarios Notaras, který si ji půjčil v knihovně kláštera Patmu, kde byla uložena anonymně.

¹⁰³ Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 30

¹⁰⁴ Více viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Χρηστοθήθεια των Χριστιανών*. 1838. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>

archou“, „společnou léčebnicí“, „rajskou zahradou“, „duchovním přístavem všech křesťanů“ atd. Jen v Kristově Církvi se může křesťan vyvarovat rozdělení a schismatu a vyznávat veřejně společnou víru.

Profesor Yannaras je toho názoru, že Nikodémovy knihy a obzvláště tato, je ukázkou pietistické etiky, která se v 18. století rozmáhala v Evropě. Uvádí, že dokonce samotné názvy kapitol jsou důkazem tohoto moralismu („Křesťané nesmějí hrát na nástroje, ani tancovat, ani zpívat“, „Křesťané nesmějí hrát hry, tancovat a zpívat na svých svatbách“, „Křesťané se nesmějí zkrášlovat, vonět se, nesmějí používat kosmetiku, nesmějí se dívat zvědavě“ atd.).¹⁰⁵ Dle prof. Yannarase jsou všechny tyto zákazy motivovány strachem ze sexuální prostopášnosti.¹⁰⁶ Světec žádá nejen to, aby se křesťané vyhýbali prostopášnosti, ale podobně jako pietismus na Západě odsuzuje i všechny lidové tradice, společenské akce, protože obsahují možnost prostopášnosti. Jde dokonce tak daleko, že říká: „Zápach „sekty“, způsob uvažování, které chce zasít do tradičního křesťanského společenství manichejské dělení na ‚čisté‘ a ‚nečisté‘ projevy života, na ‚čisté‘ a ‚nečisté‘ lidi. Úžasná shoda s učením a praxí pietistických hnutí a spolků stejnou dobou v Evropě.“¹⁰⁷

3.5 Hermeneutické spisy

Sv. Nikodém měl hluboké biblické znalosti, věnoval značnou pozornost exegezi a interpretaci slova Božího a snažil se, aby bylo přístupnější a srozumitelnější pro věřící. Měl svou metodu výkladu, která by se dala nazvat pedagogická a didaktická.¹⁰⁸

3.5.1 *Αι δεκατέσσαρες Επιστολαί του Αποστόλου Παύλου (Čtrnáct listů apoštola Pavla)*

Výklad čtrnácti Pavlových dopisů vychází ze zpracování Theofylakta (1030 – 1126), který vyložil dopisy na základě exegeze sv. Jana Zlatoústého. Toto dílo ukazuje Nikodémovy vynikající biblické znalosti. Nepřekládal jen Theofylaktovo dílo do současného jazyka, ale

¹⁰⁵ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Λύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 207

¹⁰⁶ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Λύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 208. «Όλες αυτές απαγορεύσεις δικαιολογούνται κυρίως με τον φόβο της σεξουαλικής ειδικά παρεκτροπής.»

¹⁰⁷ Γιαννάρας, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Λύση στη νεώτερη Ελλάδα*. Str. 208. «Όσμη „σέκτας“, νοοτροπία που θέλει να ενσπείρει σε μια παραδοσιακή χριστιανική κοινωνία τον μανιχαϊστικό διαχωρισμό „καθάρων“ και „ακάθαρτων“ εκδηλώσεων ζωής, „καθάρων“ και „ακάθαρτων“ ανθρώπων. Εκπληκτική αντιστοιχία με τη διδασκαλία και πρακτική των πιετιστικών κινήματων ή ομάδων την ίδια εκείνη εποχή στην Ευρώπη.»

¹⁰⁸ Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 32

vložil do něj i své postřehy, výklady a závěry. Tyto Pavlovy dopisy nazývá „*bezpečná základna víry křesťanů, zásady zbožnosti podle Krista, základy jedné, svaté, obecné a apoštolské Církve, které se rozprostírá od Východu na Západ.*“¹⁰⁹ Nikodém tuto práci napsal pro nezkušené kazatele a pro jednoduché a nevzdělané křesťany. S velkou pokorou přirovnává sám sebe k dělníkovi, který odstraňuje z cesty kameny a trní. Zdůrazňuje, že i vzdělání mohou četbou získat, dokonce i biskupové, kněží a vůbec všichni bez výjimky. Spolu se sv. Janem Zlatoústým nabádá k pravidelnému čtení knih Nového Zákona a brát je jako lék duše, jako útěchu ve všech obtížných situacích a jako zbraň v duchovním zápase se zlem.¹¹⁰

3.5.2 *Επτά καθολικάί επιστολαί (Sedm obecných listů)*

Toto dílo je převážně založeno na výkladech Metrofanise, biskupa Smyrny v 9. Století, Theofylakta a Oikumeniose. Knihu vydal Nikodémův bratranec Ierotheos, metropolita Janniny, s podporou patriarchy konstantinopolského Neofyta VII. Kniha je napsána lidovou řečí, protože autor chtěl, aby biblický text byl dostupný co nejširšímu okruhu pravoslavných věřících.¹¹¹

3.6 Pastýřské a kanonické spisy

3.6.1 *Συμβουλευτικόν Εγχειρίδιον (Příručka duchovních rad)*

Tuto knihu napsal ve věku sotva 32 let na výslovnou žádost a prosbu svého bratrance Ierothea, biskupa Evripu. Dílo vzniklo v ústraní na ostrůvku Skyropula. Zajímavé je, že samotný text a příslušný komentář napsal bez jakékoli pomoci a bibliografických údajů.

Tato kniha předkládá čtenáři základní podmínky pro „život v Kristu“. Zdůrazňuje, že mysl (νοῦς) se musí osvobodit od smyslových a tělesných žádostí a obrátit se k vnitřní modlitbě (νοερά προσευχή). Tyto podmínky završuje očištění tělesných smyslů. Máme dávat pozor např. na své oči, resp. na to, co očima pozorujeme, protože „εκ τού οράν τίκεται το εράν“ (z dívání se rodí touha). Ochabne-li naše pozornost, lehko se do duše vtiskne špatná touha a těžko se pomocí mnoha modliteb opět odstraňuje. V příručce učí sv. Nikodém způsobu

¹⁰⁹ Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Str. 32. „*secure basis of the faith of the Christians, the principles of the piety according to Christ, the elements of the one, holy, catholic, and apostolic Church which extends from East to West.*“

¹¹⁰ Více viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Παύλου του θείου και ενδοξου αποστολου αι ΙΔ'Επιστολαι*. 1819. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>

¹¹¹ Více viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Ερμηνεία εις τας επτά καθολικάς επιστολάς*. 1806. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>

střežení i ostatních smyslů – sluchu, hmatu, čichu a chuti. Ukazuje nebezpečí, které se v nich ukrývá. Doporučuje i ochranu představitosti a radí, abychom byli na každém kroku obezřetní a modlili se „Κύριε, Ιησού Χριστέ, Υιέ και Λόγε του Θεού του Ζώντος, ελέησόν με, τον αμαρτωλόν“ (*Pane Ježíši Kriste, Synu a Slovo Boha živého, smiluj se nade mnou hříšným*) Tímto způsobem se navrací mysl (nús) do srdce, kde se zrodí k lásce ke Kristu a člověk se očišťuje, osvěcuje a spojuje s Ním. Pro duchovní život a naplnění „v Kristu“ klade sv. Nikodém jako nezbytnou podmínku trvalou účast na svatých tajinách a obzvláště na sv. Eucharistii a sv. zpovědi.¹¹²

3.6.2 Πηδάλιον (*Pidalion – Kormidlo*)

Když psal svatý Nikodém knihu Pidalion, měl před očima ikonu, kde Církev představuje další archu Noemovu. Loď, naše Církev, s kormidelníkem Bohočlověkem Ježíšem, se svatými apoštoly a církevními otci jako její posádkou a s věřícími (věrnými) všech věků jako cestujícími, kteří mohou na ni svobodně nastupovat, aby se dostali k vytouženému vylození v přístavu Království nebeského.¹¹³

V této knize shromáždil rozhodnutí všeobecných a místních sněmů Církve spolu s komentáři velkých kanonologů, Zonarase, Valsamona a Aristina. Nezůstal jen u jejich soupisu, ale uspořádal i své poznámky. Pidalion sepsal v lidovém jazyce (δημοτική γλώσσα), aby spis byl srozumitelný jak vzdělaným tak nevzdělaným, moudrým i nerozumným.¹¹⁴

Miroslav Župina v článku *Akrivia a ikonómia* podľa Nikodíma Svätohorského píše: „*V období Nikodíma Svätohorského nebolo ľahké nielen aplikovanie, ale aj poznanie cirkevných kánonov. Existovali totiž mnohé falošné zbierky kánonov, ktoré sa v značnej miere odlišovali od povodnej tradície Cirkvi. Tento problém sa snažili odstrániť tzv. príručky k spovedi a rozne zbierky kánonov, medzi nimi aj dielo s názvom Kormidlo jeromonacha Agapia a Nikodíma Svätohorského.*“¹¹⁵

¹¹² Více viz Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων*. Νέα Σκίτη Αγίου Όρους : Εκδόσεις Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου, 2009. Též anglický překlad Nicodemus of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Introduction by Georges S. Bebis. Preface by Stanley S. Harakas. New York : Paulist Press, 1989. Nebo na <http://anemi.lib.uoc.gr>, kde je vydání z roku 1801.

¹¹³ Μπούσιας, Χαράλαμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Str. 46

¹¹⁴ Νικόδημος Αγιορείτης. *Πηδάλιον*. Str. 5. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>

¹¹⁵ Miroslav Župina. *Akrivia a ikonómia podľa Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010. Str. 47

4 Nauka

Mnich Mojžíš Svätohorec shrnul učení sv. Nikodéma ve svém článku Pokračovanie Ducha Svätého Nikodíma Svätohorského nasledovne: „*Jeho cieľom bola znovu evanjelizácia veriacich, ich opärovné spojenie s pravou a živou pravoslavnou tradíciou. Jeho dielo podľa svedectva mnohých je duši užitočné a zachraňuje dušu, pretože spája veriacich s Christom, Cirkvou, svätými tajinami, modlitbou a svätými.*“¹¹⁶

Jelikož se sv. Nikodém narodil v době osmanské nadvlády, kdy upadala vzdělanost, pravoslavné učení se zapomínalo a víra se pro mnohé zúžila na dodržování rituálních pravidel, považoval za nutné učit zapomenuté a podílet se na nápravě duchovenstva, obnově mnišství a posílení všech věřících. Jeho učení se pokusím přiblížit za pomoci čtyř spisů, Ομολογία πίστεως, Περί συνεχούς Θείας Μεταλήψεως, Φιλοκαλία, Πηδάλιον. Ve Vyznání víry předkládá pravoslavnou víru, ke které se hlásí a snaží se ji vyložit, připomenout a osvětlit věřícím. Pravá víra je důležitá ke spáse a jen pravá víra dává uzdravení. Pravou vírou se narovnává náš pokřivený vztah k Bohu, k nám samým a k ostatním lidem. Na této obtížné cestě je nám pokrmem Svaté Přijímání, které nám dává sílu, abychom vytrvali až do konce. Touto cestou je hesychie. Svaté kánony slouží jako ukazatelé cesty, pomyslné dopravní značky, abychom se na cestě neztratili nebo nehavarovali.

4.1 Vyznání víry

Sv. Nikodém nepředkládal své vlastní učení, ale učení Církve, což jasně vyjádřil ve svém spise Vyznání víry (Ομολογία πίστεως). Věří, hlásá a přijímá dvanáct článků vyznání víry, dogmata Církve, sedm tajin (křest, myropomazání, Eucharistie, kněžství, sňatek, pokání a pomazání nemocných). Dodržuje apoštolskou a církevní tradici. Církevní tradice je důležitá, jako kameny ve stavbě. Ta je postavena nejen z velkých kamenů, ale i z malých. Pokud budeme chtít vybourat ty malé, zbouráme spolu s nimi i ty velké. Tímto způsobem stojí spolu dogmata víry a církevní tradice. Kdyby někdo chtěl odmítat tradici, odmítá spolu s ní i dogmata víry. Dodržuje svaté kánony apoštolů, sedmi všeobecných sněmů a místních sněmů. A nakonec přijímá a vyznává vše, co vyznává Kristova svatá obecná apoštolská východní Církev. A co by Církev odmítla a zavrhla, to také odmítá a zavrhuje.

¹¹⁶ Mnich Mojžíš Svätohorec. *Pokračovanie Ducha Svätého Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010. Str. 19

4.2 Svaté Přijímání

Většina věřících v 18. století přistupovala k Přijímání pouze jedenkrát za rok, svatohorští mniši jednou za čtyřicet dní. Kollyvadští chtěli návrat k prvokřesťanské a patristické praxi. V knize *O častém svatém Přijímání* podává vysvětlení tohoto postoje.

Jak jsem již uvedla v kapitole 3.4.1, dělí se spis na tři části. Při výkladu modlitby „Otče náš“ soustřeďuje autor svou pozornost prosbě o vezdejší chléb: „Náš denní chléb dej nám dnes.“

¹¹⁷ Nikodém ve své knize říká, že spojení „denní chléb“ je třeba chápat třemi různými způsoby.

1. Denní chléb znamená obyčejný chléb, stravu pro tělo, kterou potřebujeme pro výživu organismu. Nesmíme však sklouznout do nevázanosti v jídle. Jídlo nemá sloužit uspokojování našich vášní. Nikodém zde uvádí slova apoštola Jakuba „*žili jste v přepychu a rozkoši. Vykrmili jste tak svá těla, jakoby vás předurčili k porážce.*“¹¹⁸ I sám Pán nás varuje¹¹⁹ „*dávejte dobrý pozor, aby se nestalo, že se zatížíte opilstvím a světskými starostmi, a že přijde znenadání onen den.*“¹²⁰ Proto máme žádat jen nejnütnější potravu a ne zbytečnosti. Kdo chce mít víc, než potřebuje, tak upadá do pokušení a do mnoha nerozumných a škodlivých tužeb, které ho vedou do zkázy a záhuby. Člověk se stává služebníkem mamonu, který je jeho bohem. Jak říká Písmo a i sv. Nikodém, který tento výrok také uvádí, nikdo nemůže sloužit dvěma pánům. Nemůžete sloužit Bohu i majetku.
2. Denní chléb je slovo Boží, pravda. Dle Písma svatého „člověk nežije jen chlebem, ale každým slovem, které vychází z Božích úst. Slovo Boží je celé učení Ducha Svatého, celé Písmo svaté. Z těchto pramenů čerpali svatí otcové a učitelé Církve. Jejich učení a spisy je třeba přijímat jako denní chléb. V opačném případě zemře naše duše hladem, protože jí chybí slovo života. Prorok Amos řekl, že lidé budou žíznit a hladovět, ale ne po chlebu a vodě, ale po slovech Hospodinových.“¹²¹

¹¹⁷ Bible, ČEP. Mt 6, 11. „*Των ἄρτων ἡμῶν τον ἐπιούσιον δος ἡμῖν σήμερον*“. Slovo *ἐπιούσιος* znamená potřebný, dostatečný pro jeden den, denní.

¹¹⁸ Takto uvádí citát sv. Nikodém ve své knize *O častém Přijímání* - „*ζήσατε στη γή μέ πολυτέλεια και απολαύσεις. Θρέψατε τόσο τα σώματά σας, σάν νά σάς προόριζαν γιά σφαγή.*“ V Jk 5, 5 je následovně: *Ετρυφήσατε ἐπι της γῆς και εσπαταλήσατε, εθρέψατε τās καρδίας υμῶν ως εν ημέρα σφαγῆς.*

¹¹⁹ Νικόδημος ο Αγειορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 41.

¹²⁰ „*προσέχετε καλά τόν εαυτό σας μήν τύχει καί βαρυνθεί μέ μέθες καί κοσμικές μέριμνες καί έρθει αιφνίδια εκείνη η ημέρα η υστερινή.*“ Lk 21, 34 „*προσέχετε εαυτοίς, μήποτε βαρηνώσιν υμῶν αι καρδία εν κραιπάλη και μέθη και μερίμναις βιωτικαίς, και αιφνίδιος επιστη εφ' υμάς η ημέρα εκείωη*“

¹²¹ Am 8, 11

Denním chlebem je Tělo a Krev Páně. Sv. Nikodém píše: „*V okamžiku Přijímání celý Bohočlověk vstupuje, sjednocuje se a prokvasí celým člověkem. Osvěcuje, rozjasňuje a posvěcuje všechny duševní a tělesné síly a smysly člověka. Přeměňuje ho od zániku k neporušenosti. Hlavně proto, ale i z výjimečného důvodu se Svaté Přijímání Těla a Krve Pána našeho Ježíše Krista nazývá denním chlebem, a to proto, že žíví a udržuje pohromadě podstatu duše a upevňuje ji v plnění Pánových příkázáních a všech ostatních nařízeních, jak říká i náš Pán: „mé tělo je pravý pokrm a má krev je pravý nápoj.“¹²² Pokud by někdo pochyboval o tom, že denní chléb je Tělo a Krev Páně, tak se Nikodém odvolává na svaté učitele Církve, např. na sv. Cyrila Jeruzalémského, sv. Maxima Vyznavače, sv. Jana Damašského a další.*

V druhé části knihy vysvětluje autor svůj postoj ohledně Eucharistie. Ukazuje, že Kristova příkázání, Skutky a kánony sv. apoštolů a sv. sněmů, svědectví sv. otců hovoří o častém Přijímání.

1. Kristus řekl: «*και ο άρτος δέ ον εγώ δώσω, η σάρξ μου εστίν, ην εγώ δώσω υπέρ της του κόσμου ζωής*»¹²³, tedy „chléb, který dám já, je moje tělo, které dám za život světa.“ Na jiném místě, uvádí sv. Nikodém, Pán říká: „*Amen, amen říkám vám, pokud nejíte tělo syna člověka a nepijete jeho krev, nemáte život v sobě.*“¹²⁴ Z těchto slov je jasné, že Přijímání je pro křesťana nezbytné, jako je pro něj nezbytný křest. Protože stejná slova, která řekl Kristus o Přijímání, řekl i o křtu: „*Amen, amen říkám ti, pokud nebude zrozen z vody a Duchu, nebude moci vstoupit do Království Božího.*“¹²⁵ Nikodém pokračuje: tak jako není možné, aby bez křtu žil někdo duchovním životem, stejně tak i bez Přijímání je to nemožné.¹²⁶

¹²² Περί της Συνεχούς Μετάληψως. Str. 48. „*Τήν ώρα της Θείας Μετάληψης, όλος ο Θεάνθρωπος εισέρχεται, ενώνεται και ζυμώνεται μέ όλον τόν άνθρωπο. Φωτίζει, λαμπρύνει και αγιάζει όλες τής ψυχικές και σωματικές δυνάμεις και αισυήσεις του ανθρώπου. Τόν μεταπλάθει από τή φθορά στην αφθαρσία. Για τουτο κυρίως αλλά και για εξαιρετικό λόγο η Θεία Κοινωνία του παναχράντου Σώματος και Αίματος του Κυρίου ημων Ιησου Χριστου λέγεται άρτος επιούσιος, επειδή συντηρει και συγκρατει τήν ουσία της ψυχης και τή δυναμώνει στό νά κάνει τίς δεσποτικές εντολές και κάθε άλλη εντολή, όπως λέγει και ο Κύριός μας «η σάρξ μου αληθως εστι βρωσις, και το αιμα μου αληθως εστι πόσις» (Ιωαν. στ' 55), δηλαδή «η σάρκα μου είναι αληθινό φαγητό και τό αίμα μου αληθινό ποτό».*

¹²³ Jn 6, 51.

¹²⁴ Jn 6, 53. «*Αμήν, αμήν λέγω υμίν. Εάν μή φάγητε την σάρκα του υιού του ανθρώπου, και πihτε αυτου το αίμα, ουκ έχετε ζωήν εν εαυτοίς.*»

¹²⁵ Jn 3, 15. «*Αμήν, αμήν λέγω σοί, εάν μή γεννηθή εζ ύδατος και Πνεύματος, ου δύναται εισελθειν εις τήν Βασιλειαν του Θεού.*» „*Amen, amen říkám ti, pokud nebude zrozen z vody a Duchu, nebude moci vstoupit do Království Božího.*“

¹²⁶ Νικόδημος ο Αγριορείτης. *Περί της συνεχούς Μετάληψως*. Str. 74

Nikodém má vysoce rozvinutou teologii křtu, která vychází z biblicko-patristické tradice a osobní reakce křesťana na milost křtu je velice důležitá. Snaží se věřícím vysvětlit, čeho se jim křtem dostalo, aby mohli vůbec pochopit a okusit milost křtu. Tento dar se dává zadarmo, ale člověk musí po křtu na sobě pracovat, a nejen uchovávat milost, ale i ji kultivovat. Je přesvědčený, že křest není soběstačný a nemůže stát osamoceně. V této otázce se shoduje se sv. Řehořem Palamou, který na něho měl veliký vliv. „*Ihned' po tom, čo pri krste vyjdeš zo svätej krstiteľnice, ktorá je jako duchovné lono svätej Christovej Cirkvi, okamžite si sa znova narodil a stal si sa Božím synom v možnosti a podľa blahodate. Ale toto samo osebe nie je dostatečné. Musíš sa stať Božím synom v skutočnosti. Ako? Plnením Božích prikázani, získaním cností a napodobňovaním spôsobu života Isusa Christa.*“ Křesťan dle Nikodéma musí „cítit“, že byl pokřtěný. Po křtu musí následovat křesťanský způsob života a uvědomění si velkých darů a tajemství víry, do kterých byl člověk pokřtěný.¹²⁷ Pokud si tyto dary neuvědomuje a žije dokonce v protikladu křesťanského života, je to, jako by vůbec nebyl pokřtěný.

2. Svátí apoštolové dodržovali přikázání Pánova a učili věřící, modlili se a vykonávali tajinu Eucharistie. Tuto praxi dosvědčuje i evangelista Lukáš ve Skutcích apoštolů a je zachycena v 8. a 9. apoštolském pravidle. Pravidla říkají, že kdo nepřijímá při liturgii, ať řekne, jaký k tomu má důvod, pokud je důvod pochopitelný, nechť je dotyčný omluven, pokud důvod neřekne, ať je vyobcován. Všichni věřící, kteří chodí do kostela a poslouchají Písmo, ale nezůstávají ani na modlitbu, ani na Přijímání, musejí být vyobcováni z Církve, protože v ní způsobují nepořádek. Všichni věřící by se měli snažit být hodni přijímat.

Celá svatá liturgie, od začátku do konce, má eucharistický charakter. Již sv. Jan Zlatoústý si stěžoval, že lidé chodí na Přijímání jen ze zvyku, na Čtyřicátnici, na Theofanii ... a navíc tvrdí, že v jiné dni nejsou toho hodni. Na to jim světec odpovídá: „*Ani Theofanie, ani Čtyřicátnice nečiní lidi hodnými přijímat. Hodnými je činí čistota duše. S touto čistotou máš pokaždé povoleno přijímat.*“¹²⁸ Svátý Nikodém na toto téma dává podobný komentář: „*Vidím, že panuje veliký nepořádek ve věci svatého Přijímání. I když jste mnohokrát čistí, nepřijímáte v ostatní dni roku. Když ale nastane Pascha, tak i když jste zhřešili, opovažujete*

¹²⁷ George Dokos. *Svaté tajiny: osobná a existenčná koncepcia Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010. Str. 31.

¹²⁸ Νικόδημος ο Αγιορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 83. „*Ούτε τὰ Θεοφάνεια, ούτε η Σαρακοστή κάνουν τούς ανθρώπους άξιους νά κοινωνήσουν. Η καθαρότητα της ψυχής τους κάνει άξιους. Μέ αυτήν τήν καθαρότητα έχεις κάθε φορά τήν άδεια νά κοινωνήσεις.*“

se přijímat. Běda vašemu špatnému zvyku a předsudku. ¹²⁹ Když člověk nepřijímá, je každodenní liturgie zbytečná. Lidé nemají přijímat, jen když se jim to hodí, ale mají sami sebe učinit hodnými Přijímání. Když člověk není hoden přijímat, tak dle názoru sv. Nikodéma, není ani hoden poslouchat modlitby svaté liturgie a patří ke kajícím. Pokud ke kajícím nepatří, tak má přijímat. Dále zde autor vysvětluje novozákonní podobenství o pozvání na svatbu. Svatba je v tomto případě liturgií, svátečním šatem je naše čistá duše. Když jsme byli pozváni na svatbu - liturgii, je naší povinností přijít ve správných šatech – čistá duše, zasednout k hostině a jíst – Eucharistie, když máme sváteční šaty a nejíme, urážíme tím hostitele – Krista. ¹³⁰ Pokud si někdo nepřipadá hoden Přijímání, tak ať odejde raději se všemi nehodnými. Židé ve Starém Zákoně, protože nebyli hodni, nesměli stát ani na okraji hory ¹³¹, když přicházel Bůh. Stejně tak, pokud křesťan není hoden přiblížit se k Bohu, tak má z chrámu raději odejít spolu s katechumeny.

Autor ohledně častého Přijímání uvádí citáty sv. Basila Velikého, Joba Vyznavače, Genadia, patriarchy konstantinopolského, sv. Jana Zlatoústého a sám k tomu říká: „...,*je nezbytné, abychom často přijímali i my, abychom měli v sobě život, kterým je Ježíš Kristus, abychom nepodlehli duševní smrti. Ti, kteří se nekrmí často touto duchovní potravou, jistě zemřou. I když se zdá, že tělesně žijí, duševně jsou mrtví, a vzdálili se od duchovního a opravdového života, který dává svaté Přijímání.*“ ¹³²

Na Přijímání je nutné se náležitě připravit, je třeba se vyzpovídat svému duchovnímu. Je třeba se napravit, chránit se od zlých myšlenek a každé jiné špatnosti. V souladu s přípravou, kterou dělal, se mu dostane úměrné milosti z božské Eucharistie. Čím častěji se tedy někdo připravuje, tím větší má užitek. Přijímáním se snadněji napravujeme, stáváme se shovívavějšími a trpělivějšími i v bolesti a v trápení.

Jsou zde zajímavé paralely mezi starozákonní a křesťanskou praxí. Často je zde citován sv. Cyril Alexandrijský. Říká, že smysly jsou jako dveře domu, kterými do srdce přichází mnoho tužeb, proto je třeba je chránit. Židy

¹²⁹ Νικόδημος ο Αγιορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 84. „*Βλέπω πώς υπάρχει μεγάλη αταξία στο θέμα της θείας Κοινωνίας. Αν και πολλές φορές είστε καθαροί, δεν κοινωνείτε τίς άλλες μέρες του χρόνου. Όταν όμως έρθει τό Πάσχα, ακόμα και εάν έχετε κάνει κάποια αμαρτία, τολμάτε και μευολαμβάνετε. Αλίμονο στην κακή συνήθεια σας και στην πρόληψη.*“

¹³⁰ Dtto. Str 86.

¹³¹ Ex 19, 12

¹³² Νικόδημος Αγιορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 97. „...είναι απαραίτητο νά κοινωνούμε και εμείς συχνά, γιά νά έχουμε μέσα μας τή ζωή, πού είναι ο Ιησούς Χριστός, γιά νά μήν υποστούμε τόν ψυχικό θάνατο. Όσοι δέν τρέφονται συχνά από αυτήν τήν πνευματική τροφή, βεβίως πεθαίνουν. Αν και φαίνονται πώς ζούν σωματικά, ψυχικά είναι νεκροί, γιατί απομακρύνθηκαν από τήν πνευματική και αληθινή ζωή πού δίνει η αγία Μετάληψη.“

ochraňoval zákon, který přikazoval, že mají zabít beránka a natřít jeho krví veřeje a nadpraží.¹³³ Křesťany takto ochraňuje Krev Kristova.¹³⁴ Na jiném místě uvádí další citát Cyrilův: „*Tehdy, když byli Israelité otroky Egyptanů, zabili beránka a jedli Paschu. Toto ukazuje, že duše člověka se nemůže osvobodit z tyranie d'ábla jiným způsobem, než Přijímáním Těla a Krve Krista. Sám Pán říká v Evangeliiu: když vás Syn osvobodí, budete opravdu svobodní.*“¹³⁵ Pokud tedy se tedy chceme osvobodit z egyptského otroctví, tzn. z otroctví hříchu, zvládneme to pouze s Tělem a Krví Kristovou, které nám dají sílu a ochranu.

Když někdo často nepřijímá, škodí si. Jak jinak člověk může zažehnout v srdci lásku, duchovní radost, pokoj a další plody a dary Ducha Svatého, než Přijímáním Těla a Krve Páně? Přijímání je lékem na každý hřích, umrtvuje vášně, očisťuje mysl a osvěcuje intelekt. Sv. Nikodém k tomu říká: „*Slyšíte, moji bratři, jaké pohromy stíhají ty, kteří nepřijímají často a vzdalují se o tajin? Slyšíte, že se stávají posedlými a proměňují se v jakýsi druh nerozumného zvířete, jako za starých časů se král Nebúkadnesar proměnil ve vola? A oprávněně trpí; protože zatímco se mohou častým Přijímáním stát bohy z milosti, nechtějí. Vzdálení od Eucharistie ztrácejí i lidskou podobu, kterou mají, přetvářejí se v nerozumná zvířata a předávají se do moci satana, jak říká žalmista; „Pane, hle, ztrácejí se úplně ti, kteří se vzdálili od Tvé milosti.““¹³⁶*

V poslední části knihy uvádí autor námítky a vysvětlení oponentů. Mezi argumenty najdeme např.:

- Časté Přijímání je znakem duchovních. Když chce někdo často Přijímat, tak ať se stane duchovním.

Duchovní jsou od toho, aby přinášeli a dokonávali Svaté dary, jako nástroje inspirací Ducha Svatého, aby zprostředkovávali ve vztahu k Bohu lidu i jiné svátostné úkony, které laik vykonávat nemůže. Ve chvíli sv. Eucharistie, když je třeba přijímat, se duchovní v ničem od

¹³³ Ex 12, 7

¹³⁴ Νικόδημος Αγιορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 102.

¹³⁵ Dtto. Str. 109. „*τότε πού οι Ισραηλίτες, ήταν δούλοι των Αιγυπτίων, έσφαζαν τόν αμνό και έφαγαν τό Πάσχα. Αυτό αποδεικνύει ότι δέν μπορεί η ψυχή τού ανθρώπου νά ελευθερωθεί από τήν τυρανία τού διαβόλου μέ άλλο τρόπο, παρά μέ τήν Κοινωνία τού Σώματος και Αίματος τού Χριστού. Ο ίδιος ο Κύριος λέει στό Ευαγγέλιο, «άν ο Υιός σάς ελευθερώσει, θά είστε αληθινά ελεύθεροι.»“*

¹³⁶ Νικόδημος Αγιορείτης. *Περί της συνεχούς Μεταλήψεως*. Str. 127. „*Ακούτε, αδελφοί μου, τί συμφορές παθαίνουν όσοι δέ μεταλαμβάνουν συχνά και απομακρύνονται από τά Μυστήρια; Ακούτε ότι δαιμονίζονται ή και μεταμορφώνονται sé κάποιο είδος άλογων ζώων, όπως τά παλιά χρόνια ο βασιλιάς Ναβουχοδονόσορας μεταμορφώθηκε sé βόδι; Και δίκαια υποφέρουν, διότι ενώ μνορούν νά γίνουν από άνθρωποι θεοί κατά χάριν μέ τή συνεχή θεία Κοινωνία, δέν τό θέλουν. Απομακρυνόμενοι όμως από τή θεία Μετάληψη χάνουν και τήν ανθρώπινη μορφή πού έχουν, μετασηματίζονται sé άλογα ζώα και παραδίδονται στήν εξουσία τού σατανά, όπως λέει και ο ψαλμωδός. «ώ Κύριε, ιδού, χάνονται εντελώς εκείνοι πού απομακρύνονται από τή χάρη Σου.»*

laiků nebo mnichů neliší. Dokládá to opět citáty z církevních otců. Jeden a tentýž Otec nás zplodil, a to Bůh. Všichni jsme narozeni ze stejné matky, křtitelnice. Tentýž nápoj, Krev Pána, dal za nás všechny, i duchovní i laiky. Neplatí to, na co byli zvyklí podle starého zákona, že jiné maso a přínosy jedl kněz a jiné laici. Teď milostí Evangelia neplatí nic takového. Na oltáři je pro všechny připraveno totéž Tělo Pána a jeden a tentýž kalich. O duchovních, kteří odmítají dávat věřícím často Eucharistii, je výrok proroka Ozeáše: „*A kněží zakryli cestu, vůli a přikázání Boha. Neukázali ji. Zvolali Šekeme a hřešili před lidem.*“¹³⁷ Tyto kněží bude Bůh soudit jako vrahy, protože brání lidu, aby přijímali Život.

- Přijímat se smí nejdříve po čtyřiceti dnech a nikoli dříve.

Ti, kteří zastávají toto stanovisko, se odvolávají na výrok J. Zlatoušého, že sobě škodí ten, kdo přichází přijímat bez náležité přípravy, s nedbalostí a proto svatí otcové určili těch čtyřicet dní, během nichž se má věřící náležitě připravit a očistit půsty, slzami, zpovědí a modlitbami. Tento výrok je podle Nikodéma vytržen z kontextu a týká se pouze Paschy.

- „Hle, ctihodná Marie Egyptská a mnozí jiní poustevníci a asketi, kteří přijímali pouze jedinkrát ve svém životě. Prodlení jim neznemožnilo, aby se stali svatými.

Na to odpovídá Nikodém, že ani poustevníci neřídí Církev, ani Církev neustanovila pro poustevníky kánony. Zákon a přikázání nejsou pro spravedlivé, protože oni dělají dobré sami od sebe. Ale nicméně, pokud by tito poustevníci měli možnost přijímat a nepřijímali, tak by také přestupovali svaté kánony. Jelikož tu možnost neměli, neprovinili se. Pokud někdo může jít přijímat a nejde, nemůže mít užitek z tajin. Pouze ti, co přijímat nemohou, ti, kteří zemřeli a ti, kteří žijí v pouštích, v horách, jeskyních a tam, kde není žádný chrám, ani kněz. Ty Kristus posvěcuje tajinami neviditelně.

- Eucharistie je věc strašná. Proto je nutný svatý, dokonalý a andělský život, aby mohl někdo přijímat.

Jenom Bůh je Svatý, protože má přirozenou, nikoli získanou svatost. Lidé, kteří jsou hodni svatého křtu, získávají svatost účastí Boha. Proto je můžeme nazvat svatými, protože získali posvěcení skrze milost Svatého Ducha. Navíc získávají posvěcení z tajin, protože přijímají Tělo a Krev Krista a tím vystupují k dokonalosti. Když se vzdalují od Boha a jsou ochuzeni o posvěcení, jsou ovládáni vášněmi a klíčí v nich špatnost, protože špatnost není nic jiného než

¹³⁷ Dtto. Str. 136. „*καί ιερείς σκέπασαν τήν οδό, τό θέλημα καί τήν εντολή του Θεού. Δέν τή φανέρωσαν. Εφόνευσαν Σίκιμα καί ανόμησαν απέναντι στο λαό.*“ LXX. Oz 6, 9: „*έκρυψαν ιερείς οδόν, εφόνευσαν Σίκιμα, ότι ανομίαν εποίησαν.*“

ztráta dobra. Svátí jsme, protože Bůh je svatý a my jsme jeho děti. To však neznamená, že k Přijímání můžeme přistupovat, i když jsme nečistí. Je třeba se očistit zpovědí, pokáním a nápravou našeho života. Není troufalé přijímat často, ale nehodně přijímat.

- Dříve většina křesťanů přijímala a menšina ne. Proto sv. otcové ustanovili kánony pro menšinu, aby nepohoršovali většinu. Ale teď, protože většina nepřijímá, nýbrž jen několik málo, je třeba, aby nepřijímalo ani těch málo, aby nenastal nepořádek v Církvi a nebyli pohoršováni ti mnozí.

Pohoršuje to, co vzdaluje od Boha a přibližuje k ďáblu. Pohoršení se nám staví do cesty, jako překážka, abychom zakopli. Nemůžeme se ohlížet na to, jaký názor má více zastánců, musíme se ptát, co je vůlí Boha, a tu uskutečňovat.

Sv. Nikodém v této části knihy vyjmenovává celkem třináct názorů proti, které vždy vyvrátí a vyjasní citáty z Písma a výroky sv. otců, mezi nimiž nechybí sv. Jan Zlatoústý, sv. Cyril Alexandrijský, sv. Basil Veliký, sv. Nikolas Kabasila, sv. Theodor Studita a další.

V knize velice dobře vysvětluje životní důležitost Eucharistie, jako pokrmu života. Eucharistie nám dává sílu k životu podle Krista, ničí hřích a každou nepravost, pomáhá nám získávat ctnosti a hlavně nás sjednocuje s Bohem.

4.3 Hesychasmus

Hlavní dílo sv. Nikodéma, které pojednává o hesychasmu je Filokalie (viz kapitola 4.3.1). Cílem je vést člověka k pokání, učít ho pokoře, vnést do jeho života lásku, očistit duši, osvětit srdce, zbožstit mysl a sjednotit ho s Bohem. V sesbíraných dílech je předložená nauka, na jejíchž základech může člověk dosáhnout uzdravení mysli pomocí třech stupňů duchovního života: Očištění (κάθαρσις) srdce, osvětlení (φωτισμός) mysli a zbožštění (θεωσις).¹³⁸

V knize Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο zve svého bratrance Ierothea na sv. Horu, aby poznal hesychii (ησυχία = ticho), která je cennější než bohatství, sláva a všechny slasti světa, a měl z ní užitek. Podle Basila Velikého je ticho začátkem očisty duše a Isidor z Pelusia¹³⁹ říká:

¹³⁸ Zozulák, Ján. *Ortodoxia a Ortopraxia*. Str. 48

¹³⁹ Isidor z Pelusia (kol. 360 v Alexandrii – 431/451 v Pelusiu v Egyptě). Byl příbuzným Theofila Alexandrijského a jeho synovce Cyrila Alexandrijského. Byl mnichem a později představeným kláštera Pelusium. Zůstala po něm obsáhlá korespondence (cca 10 tisíc dopisů, z nichž se zachovaly asi 2 tisíce). Isidor psal mnichům, kněžím, biskupům, vojákům, patriarchovi Theofilovi a Cyrilovi a císaři Theodosiovi II. Byl stoupencem Jana Zlatoústého, se kterým se seznámil na své cestě do Konstantinopole, zasazoval se u Cyrila o to, aby bylo jméno Jana Zlatoústého zmiňováno v dyptíších.

„Protože ten, kdo se pohybuje v hluku a chce poznat nebeské věci, zapomíná, že to, co roste uprostřed trní, se udusí spolu s ním; ten, kdo se neztiší, nemůže poznat Boha.¹⁴⁰ Proto také žalmista říká: „Ztište se a poznejte, že já jsem Bůh.“¹⁴¹

Ze slov Nikodéma, lze usoudit, že ustanovili Ierothea do úřadu velmi mladého a dle autora se jedná v té době bohužel o častý zlozvyk. Píše mu, že rozhodně nenastal ten správný čas, aby na svá mladá ramena vzal takovéto těžké břemeno, protože se ještě nenaucil ovládat své vášně a už má vládnout lidu. Nikdo by neměl vládnout druhým, dokud neovládne sám sebe. Dává mu tedy rady a vysvětluje způsob, jakým má dospět k žádoucímu výsledku.¹⁴² Začíná s vysvětlením specifických vlastností mysli a těla a jaká je mysl před křtem a po něm. Před křtem je mysl slepá, protože je zakrytá prvotním hříchem. Po křtu mysl září nadpřirozeným světlem Boží milosti. Křtem začíná náš duchovní život.¹⁴³ Pokračuje ve výkladu, proč mysl otročí smyslovým rozkoším a jak ji z tohoto otroctví osvobodit. Následuje široký oddíl o střežení pěti smyslů, zraku, sluchu, čichu, chuti a hmatu. Smysly jsou dveřmi, kterými vchází do duše život a smrt. Když jim vládneme dobře, tak vchází život, pokud špatně, tak smrt. Je třeba své smysly uzavřít, vyloučit, protože jsou snadnou cestou ke špatnosti a hříchu. Sv. Nikodém říká, že ďábel stojí vždy před námi, pozoruje nás a intrikuje, a jakmile mu otevřeme byt' jeden jediný smysl, vchází do naší duše a usmrcuje nás.¹⁴⁴ Složitější situaci mají lidé, kteří žijí ve světě. Ti musí své smysly chránit mnohem více než asketi žijící na osamělých místech, protože žijí uprostřed nástrah a pastí, které neustále útočí na jejich smysly. Zato asketovi staví poušť zed', která ho chrání a on vítězí takřka bez boje.¹⁴⁵

Vnitřním smyslem duše je představivost, sloužící mysli k zaznamenání všeho, co přichází zvenčí prostřednictvím smyslů. Představivost je smyslem mysli. Stejně jako musíme chránit své vnější smysly, tak musíme chránit i tento vnitřní smysl. Představivost si pamatuje, co jsme přijali skrze smysly a neměli bychom ji nechávat, aby si představovala a pamatovala nežádoucí vjemy. To samé, co dělá tělo v hmotném světě, to samé činí mysl ve světě myšlenkovém.¹⁴⁶

Pokud jsme vše předchozí zvládli, můžeme přistoupit k očišťování srdce. Srdce musíme

¹⁴⁰ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο*. Str. 31. «Διότι αυτός πού κινείται μέσα στό θόρυβο και θέλει νά γνωπίση τά οθράνια, ξεχνά ότι αυτό πού φυτρώνει ανάμεσα στά αγκάθια, πνίγεται μαζί μέ αυτά, και αυτός πού δέν ησυχάζει, δέν μπορεί νά γνωρίση τόν Θεό.»

¹⁴¹ Ζ 45, 11. Σχολάσατε και γνώτε ότι εγώ είμι ο Θεός (in: LXX) «Ησυχάσατε και μάθετε ότι εγώ είμι ο Θεός.» „Ztište se a poznejte, že já jsem Bůh.“

¹⁴² Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο*. Str. 32

¹⁴³ Ditto. Str. 37

¹⁴⁴ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο*. Str. 149

¹⁴⁵ Ditto. Str. 150

¹⁴⁶ Ditto. Str. 167

chránit před špatnými myšlenkami a vášněmi mnohem více než smysly před škodlivými předměty. A právě tyto špatné myšlenky a vášně, které jsou v srdci, poškozují naši duši. Srdce je pramenem všech přirozených sil těla, síly vegetativní, rozmnožovací, životní, citové, smyslové a ostatních. Stejně je pramenem přirozených sil duše, síly duchovní (νοητική δύναμη), rozumové (λογική δύναμη) a volní (θελητική). Energie mysli (νοῦς) se nalézá v mozku, ale nikoli její podstata a síla, které jsou v srdci. Mysl, tedy energii mysli, musíme navrátit do srdce, které je jejím přirozeným orgánem (síly a podstaty mysli). Když je mysl zpět v srdci, tak by neměla zahálet, ale modlit se: „Pane, Ježíši Kriste, Synu Boží, smiluj se nade mnou.“ Modlitbu je třeba říkat celou svou vůlí, silou a láskou.¹⁴⁷ Při modlitbě doporučuje Nikodém trochu zadržovat dech, nedýchat jak je přirozené, a to z několika důvodů: protože, za prvé, tímto krátkým zadržením dechu se srdce svírá a cítí se ztrápeně a v důsledku bolí, protože nemá obvyklý přísun kyslíku. Mysl se ale touto metodou snadněji soustředí a navrací se do srdce. Za druhé, krátkým zadržením dechu se tvrdé srdce zjemňuje a stává se pokornějším a prolévá snadněji slzy, zjemňuje se i energie mysli a stává se i způsobilější pro osvětlení. Za třetí, když srdce bolí a svírá se, tak „vypuzuje jedovaté návnady slasti a hříchu“¹⁴⁸, a tak se uzdravuje. A posledním důvodem je, že tímto pravidelným zadržováním dechu se i ostatní duševní síly sjednocují a vrací se do mysli a skrze tu se vrací k Bohu.

Když si mysl zvykne zůstávat v srdci, nevěnuje se věcem světa a vyhýbá se smyslovým slastem. Vyhýbá se jí prelest' a svody logismů, které fungují prostřednictvím představivosti. Mysl setrvává v srdci a vidí Boží slávu. Dalším plodem modlitby mysli je čistota přirozenosti a nadpřirozená energie Boží milosti Ducha Svatého, kterou dává právě díky této čistotě. Když se mysl sjednotí s duší, naplní se nevyslovitelnou slastí a rozkoší. Modlitbou mysli můžeme tedy uchránit srdce čisté a bez vášní, jak jen je to možné.¹⁴⁹ Střežit své srdce je přikázáním Božím „dávej na sebe pozor, aby v tvém srdci nebylo slovo klamavé, které mluví nezákonně.“¹⁵⁰

Modlitba mysli podle sv. Nikodéma není určena jen mnichům, kteří žijí odloučení od světa a lidí, ale i pro ty, kteří právě mezi lidmi žijí a pracují. Obává se, že bude odsouzen od mnichů, ale možná i od ostatních lidí za to, že píše o věcech, které jsou záležitostí mnichů.¹⁵¹ A jaké

¹⁴⁷ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων*. Str. 191

¹⁴⁸ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων*. «Ξερνά τό φαρμακερό ακίστρι τής ηδονής καί αμαρτίας.» Str. 194

¹⁴⁹ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων*. Str. 204

¹⁵⁰ Dt 15, 9: «Πρόσεχε σεαυτώ, μή γένηται ρήμα κρυπτόν εν τή καρδία σου ανόμημα λέγων.»

¹⁵¹ Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων*. Str. 212

jsou důvody pro uveřejnění? O hesychasmu píše Nikodém svému bratranci (a ostatním, kdo budou knihu číst), protože mu velice záleží na jeho spáse a je samozřejmé pro přátele, aby si sdělili svá tajemství v souladu s výrokem Kristovým v Janově evangeliu: „nazval jsem vás přáteli, protože všechno, co jsem slyšel od svého Otce, jsem vám dal poznat.“¹⁵² Hlavním důvodem je tedy spása bližního, kterého miluje. Lidé uctívají Boha mnohdy jen tělesně (např. poklonami), ale Bůh je duch, a proto ho musíme uctívat duchovně a pravdivě. Toto opravdové a pravdivé uctívání se uskutečňuje prostřednictvím modlitby mysli. Apoštol Pavel říká křesťanům v prvním dopise Soluňským, aby se neustále modlili.¹⁵³ Neustále se můžeme modlit jen modlitbou mysli, při které je možné vždy a všude pracovat, jen tak je možné splnit toto přikázání. Tento způsob modlitby vyučoval i sv. Řehoř Sinajský, a nejen mnichy. Posledním důvodem uveřejnění je, že ďábel působí v srdci člověka a jen touto modlitbou ho můžeme porazit.

4.4 Dodržování přikázání a následování Krista

„Prozkoumej, zda dodržíš přikázání Boží, protože, kdo miluje Boha, uplatňuje i Jeho zákon. Sám toto řekl: „Jestliže mě milujete, budete zachovávat má přikázání““¹⁵⁴ A naopak, kdo nemiluje Boha, nedodrží ani jeho zákony. Boha má člověk milovat celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí (Mt 22, 37), jak je psáno v Písmu. Nikodém dokonce uvádí znaky lásky k Bohu, patří k nim např.: když Boha milujeme nenuceně a přirozeně, když dodržíme Jeho zákony, když ho milujeme celým svým srdcem, více než kohokoli a cokoli jiného, když si často připomínáme jméno Boha, když proléváme slzy i jen při vzpomínce jména Božího, když se radujeme z utrpení pro Boha a pro jeho přikázání.¹⁵⁵

Po přikázání lásky k Bohu se autor věnuje přikázání o úctě k rodičům. Děti se jim musí podřizovat, dokud nenabydou rozum a nenaučí se rozlišovat dobro a zlo, což je rozmezí od 15 do 20 let, jak je psáno v knize Numeri¹⁵⁶ - od dvaceti a výše, zběhlí v dobrém i zlém. Poté jsou děti svobodné a soběstačné. Ježíš ale podle Nikodéma si prodloužil dobu poslušnosti rodičům až do svých třiceti let. Tímto způsobem také vysvětloval Řehoř Nysský slova, která

¹⁵² J 15, 15: «ὡμᾶς δὲ εἰρηκα φίλους, ὅτι πάντα ἃ ἤκουσα παρὰ του πατρός μου εἰγνώρισα υμῖν.»

¹⁵³ 1 Te 5, 17: «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»

¹⁵⁴ *Μαθητεία στον ἅγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση καὶ διασκευή κειμένων ἀπὸ τὰ «Πνευματικά Γυμνάσματα» τοῦ ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.* Str. 35. «Ἐξέτασε ἂν τηρεῖς τίς ἐντολές του Θεοῦ, γιατί ὁποῖος ἀγαπάει τὸ Θεὸ ἐφαρμόζει καὶ τὸ νόμο Του. Το εἶπε ὁ ἴδιος: „Ἐάν ἀγαπάτε με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς τηρήσατε“» (J 14, 15)

¹⁵⁵ *Μαθητεία στον ἅγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση καὶ διασκευή κειμένων ἀπὸ τὰ «Πνευματικά Γυμνάσματα» τοῦ ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.* Str. 34

¹⁵⁶ Nu 32, 11: «...ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, οἱ ἐπιστάμενοι το ἀγαθόν καὶ το κακόν...»

řekl Spasitel v Káně, že ještě nenadešel jeho čas. Řekl tedy: „Cožpak nestačilo, že tolik let jsem poslouchal? Žádáš, abych udělal, co mi říkáš?“ Přesto matku poslechl a proměnil vodu ve víno. Poslouchal své rodiče ochotně, s radostí, láskou, pokorou, bez reptání a odmítání. Když tedy „král andělů“ takto poslouchal své rodiče, jak bychom asi měli poslouchat my své rodiče, my, „bláto a hlína“, které sám hnětl v rukách. Každé dítě má své rodiče poslouchat, ctít je, milovat a být jim vděčné. Rodiče na oplátku musí dítěti poskytnout výživu, pomoc, výchovu a dobrý příklad.¹⁵⁷ Jen v jednom případě nemá dítě povinnost rodiče poslechnout, a to, pokud žádají, aby dítě udělalo něco špatného nebo porušilo Boží přikázání.

Měli bychom činit pokání a prosit Ježíše Krista, aby nás naučil pravé a dokonalé poslušnosti. On, ačkoli se nepotřebuje od nikoho nic učit, jakožto Syn a Logos Boží, přesto se stal člověkem a byl poslušný až do smrti na kříži.

Miluj bližního svého, jako sebe samého. Lásku k bližnímu máme, když se modlíme s bolestí v srdci za každého člověka stejně, i za našeho přítele i za nepřítele, za známého i neznámého. Zjevné činy lásky k bližnímu mezi jinými jsou: neodsuzuj druhého nejen slovy, ale ani myšlenkou, nemluv s ním s pohrdáním, hněvem, ironií, bezohledně nebo přezíravě. Nedávej mu špatné rady, abys mu uškodil. Nedávej špatný příklad ani doma, ani mimo svůj domov. Pomoz mu, když je třeba. Dávej druhému rady s láskou, když chybí atd. Máme milovat svého bližního nejen jako sebe samého, ale dokonce více než nás samé. Přikázáním starého zákona bylo, abychom bližního milovali jako sebe samého (Lv 19, 18). Pán nám dal nové přikázání, abychom se navzájem milovali, jako On miloval nás (J 13, 34). Protože nás Kristus miloval více než sám sebe, když zemřel za nás, proto musíme i my milovat bližního tímto způsobem.

Další přikázání, které ukazuje na životě Krista je, že člověk má pracovat. Ježíš Kristus nestrávil svůj život nečinností a nedbalostí, ale manuálně pracoval. Až do svých třiceti let byl tesařem. Pracoval nejen proto, aby uživil sebe a svou matku, ale i proto, aby nám dával dobrý příklad, a aby lidem ukázal, že i zcela prostá práce je dobrá a nemůže člověku zabránit ve spáse.¹⁵⁸ Jediné, na co si člověk musí při práci dávat pozor, jsou hříchy – lež, podvod, krádež. Cílem je vyléčit člověka z nedbalosti, lenivosti, hrabivosti a chamtivosti. Bůh člověka nestvořil proto, aby seděl. Rukodělná práce je zdravá a posiluje tělo, zatímco nečinnost mu

¹⁵⁷ *Μαθητεία στον άγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση και διασκευή κειμένων από τά «Πνευματικά Γυμνάσματα» τού οσίου Νικόδημου τού Αγιορείτου. Str. 23*

¹⁵⁸ *Μαθητεία στον άγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση και διασκευή κειμένων από τά «Πνευματικά Γυμνάσματα» τού οσίου Νικόδημου τού Αγιορείτου. Str. 26*

škodí a je počátkem mnoha špatností. Sestáváme ze dvou složek, z těla a duše. Činností těla by měla být fyzická práce, jako např. umění nebo řemeslo. Činností a prací duše je bdění (νήψη), pozornost myšlenek a neustálá modlitba.

Pokud někdo nedodrží Boží přikázání a zákony, tak hřeší. Hřích je tedy přestoupení zákona. Co se týká hříchu, tak Nikodém neuznává dělení na lehké a těžké (smrtelné) hříchy. Sice se „lehký“ hřích jeví oproti smrtelnému jen jako lehké přestoupení, každý hřích je podle něho velikým zlem a hodným smrti.¹⁵⁹ Malý i velký hřích jsou tedy přestoupením Božího zákona, přesně jak říká evangelista Jan: „Každý, kdo hřeší, jedná nezákonně, hřích je nezákonnost.“¹⁶⁰ Hřích nejen, že odděluje duši od Boha, ale i ho uráží. Jako trest nedoporučoval odloučení od Eucharistie, ale pokání formou askese, která zahrnovala půst. Důležitější je totiž upřímné pokání, půst, zdrženlivost, milosrdenství a ctnostný život.¹⁶¹

¹⁵⁹ *Μαθητεία στον άγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση και διασκευή κειμένων από τά «Πνευματικά Γυμνάσματα» τού οσίου Νικόδημου τού Αγιορείτου.* Str. 51

¹⁶⁰ 1J 3, 4: «Πάς ο ποιών τήν αμαρτίαν και τήν ανομίαν ποιεί, και η αμαρτία εστί η ανομία.»

¹⁶¹ Župina, Miroslav. *Akrivía a ikonómia podľa Nikodíma Svätohorského.* Str. 45

Závěr

V každé epoše se lidé potýkají s určitými problémy a těžkostmi. Sv. Nikodém a jeho současníci čelili islamizaci ze strany osmanské říše a osvícenství, pietismu, římskému katolicismu ze strany Západu. Docházelo k odpadlictví od víry, ať již dobrovolnému nebo násilím vynucenému, pravoslavná církevní tradice upadala v zapomenutí. K celkové špatné situaci přispívaly i časté války, které se dotýkaly každého občana osmanské říše bez výjimky, buď přímo, nebo nepřímo. Ovlivnily i život sv. Nikodéma, i když přesto lze jeho život popsat jednoduše. Narodil se, chodil do školy, žil asketicky, studoval, psal, modlil se, zemřel. Problematictější je to s jeho dílem. Důvody jsou dle mého názoru následující: Za první - jelikož je jeho dílo velice obsáhlé, tak zatím nebylo celé prozkoumáno. Za druhé – problém s přístupem badatelů, nebo alespoň těch, jejichž výsledky bádání jsem měla možnost si přečíst. Mohu je rozdělit zhruba do tří skupin: autoři svatého opěvující a i téměř bez použitelných informací (např. Kostis Koukis); autoři svatého téměř zatracující, kteří však poskytují značné množství zajímavých údajů (prof. Yannaras) a nakonec ti autoři, kteří se snaží o objektivní přístup, který je stejně do jisté míry subjektivní. V textech, se kterými jsem pracovala, jsem se snažila objektivně vysledovat určité důrazy a „nit“ výkladu, a výsledek pak prezentovat ve své práci. Ale zcela subjektivně jsem zavrhlá výrok sv. Nikodéma, že kánony Církve jsou Božím slovem, protože mi to připomínalo starozákonní farizejství. I když názory na dílo sv. Nikodéma jsou někdy rozporuplné, je jeho význam veliký a je škoda, že některé (alespoň nesporné) knihy nejsou přeloženy do češtiny.

Seznam použité literatury

Prameny:

1. *Μαθητεία στον άγιο Νικόδημο. Σταχυολόγηση και διασκευή κειμένων από τά «Πνευματικά Γυμνάσματα» τού οσίου Νικόδημου τού Αγιορείτου.* Ωρωπος Αττικής : Ιερά Μόνη Παρακλήτου, 2005.
2. Νικόδημος Αγιορείτης. *Περί τής Συνεχούς Μεταλήψεως τών αχράντων τού Χριστού Μυστηρίων.* Αθήνα : Εκδόσεις Μυριόβιβλος, 2004.
3. Νικόδημος Αγιορείτης. *Ομολογία πίστεως ητοι απολογία δικαιοτάτη.* Βενετία, 1819.
4. Νικόδημος Αγιορείτης. *Συμβουλευτικό Εγχειρίδιο η Περί φυλακής τών πέντε αισθήσεων.* Νέα Σκήτη Άγιου Όρους : Εκδόσις Σynοδιά Σπυρίδωνος Ιερομονάχου, 2009.

Sekundární literatura:

1. Dokos, George. *Sväté tajiny: Osobná a existenčná koncepcia Nikodíma Svätohorského.* In: Nipsis 9, ročník V/2010.
2. Γιανναράς, Χρήστος. *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα.* Αθήνα : Εκδόσεις Δόμος, 2006.
3. Hradečný, Pavel a kol. *Dějiny Řecka.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
4. *Η Καινή Διαθήκη. Εγκρισει τής μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. (Φωτοαναστατική Ανατύπωσις τής εκδόσεως τού 1904).* Αθήνα, 2004.
5. *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τούς Εβδομήκοντα.* Αθήνα : Έκδοσις τής Αποστολικής Διακονίας τής Εκκλησίας τής Ελλάδος.
6. Kreiser Klaus. Neumann, Christoph K. *Dějiny Turecka.* Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2010.
7. Κούκης, Κωστής. *Κολλυβάδες. Μακάριος Νοταράς, Αθανάσιος Πάριος, Νικόδημος Αγιορείτης.* Αθήνα, 2005.
8. Metropolita Kryštof. *Svatý Nikodém Svätohorec: O častém Přijímání drahocenných Kristových tajin.* In: Nipsis 9, ročník V/2010.
9. Mních Mojžiš Svätohorec. *Pokračovanie Ducha Svätého Nikodíma Svätohorského.* In: Nipsis 9, ročník V/2010.
10. Μπούσιας, Χαραλάμπος Μ. *Ο φιλόκαλος διδάσκαλος, Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης.*

Μοσχάτο : Εκδόσεις Παρησία, 2009.

11. Nicodemos of the Holy Mountain. *A Handbook of spiritual Counsel*. Introduction by Georges S. Bebis. Preface by Stanley S. Harakas. New York : Paulist Press, 1989.
12. Podskalsky, Gerhard. *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft*. München : C. H. Beck, 1988.
13. Runciman, Steven. *Zajetí velké církve. Dějiny konstantinopolského patriarchátu od pádu Cařihradu do roku 1821*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2010.
14. Rychlík, Jan a kol. *Mezi Vídní a Cařihradem. 1/ Utváření balkánských národů*. Praha : Vyšehrad, 2009.
15. Σωτήρχος, Παν. Μ. *Αυτός ο Μεγας Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. Αθήνα, 2005.
16. Šak, Štefan. *Dielo Eξομολογητάριον svätého Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010.
17. Švankmajer, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999.
18. Zozul'ak, Ján. *Ortodoxia a ortopraxia*. Prešov, 2007.
19. Zozul'ak, Ján. *Život Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010.
20. Župina, Miroslav. *Akrívia a ikonómia podľa Nikodíma Svätohorského*. In: Nipsis 9, ročník V/2010.

Elektronické dokumenty a zdroje:

1. Anemi – The Digital Library of Modern Greek Studies. In: <http://anemi.lib.uoc.gr>
2. Kallistos, Bishop of Diokleia. *The inner unity of the Philokalia and its influence in East and West*. Athens : Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation, 2004. In: www.myriobiblos.gr
3. *Νικόδημος ο αγιορείτης ο όσιος. Ο χαλκέντερος κολυβάς. Εκτενέστεφη Βιογραφία*. In: www.oodegr.com
4. Ζήσης, Θεόδωρος. *Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης*. In: www.impantokratoros.gr
5. *Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (200 χρόνια από την κοίμηση του) 14 Ιουλίου*. In: www.vatopaidi.wordpress.com

Slovníky a encyklopedie:

1. Dorazil, Otakar. *Světové dějiny v kostce*. Historická příručka. Přepřacované a

- doplněné vydání. Vimperk, 1997.
2. Lepař, František. *Nehomérovský slovník řeckočeský*. Reprint vydání z roku 1892. Praha : Nakladatelství Petr Rezek, 2008.
 3. Nedělka, Theodor. *Novořecko-český slovník*. 2. rozšířené vydání upravil a doplnil Ilias Zgafas. Praha, 2002.

Seznam příloh

Příloha č. 1: ikona Kristovy Církve, str. 58

Příloha č. 2: ikona sv. Nikodéma Svatohorce, str. 59

Summary

Sv. Nikodém Agioreités – obroditel
St. Nicodemos Hagioreites – The revivalist
Věra Ignatidu

St. Nicodemos Hagioreites was an important orthodox author of the end of the 18th and beginning of the 19th century. Osman empire was in his time already in decline, though there was still a violent islamisation of non-muslim population. Some of the Christians even converted voluntarily because of material benefits, which folowed from the confession of the state religion. The new religious and intelektual ideas came in here from the West and in addition jesuit missionaries operated in this area. Greek intelektuals found their pattern in ancient Greek culture and in the modern western culture.

Because of his theological contribution he is compared with the great fathers and teachers of the Church. He tried to renew the hesychastic teaching and the whole Tradition of the Orthodox Church. He appealed to all orthodox Christians to be aware of the responsibility for their life and their faith in front of the God, to live a virtuous life, to observe the God's commandments and to follow Christ.

Some of the scholars point out the influence of the Rome-catholicism, the western spirituality, the pietism and the tomism etc. in his writtings. Nevertheless St. Nicodemos is found entirely orthodox.

Přílohy

Příloha č. 1: ikona Kristovy Církve

Příloha č. 2: Sv. Nikodém Svatohorec

